

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Suzana Bizjak

MODERNA DEMOKRACIJA V LUČI ANTIČNE DEMOKRACIJE

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Suzana Bizjak

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

MODERNA DEMOKRACIJA V LUČI ANTIČNE DEMOKRACIJE

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

MODERNA DEMOKRACIJA V LUČI ANTIČNE DEMOKRACIJE

Sodobne zahodne družbe imajo pomemben skupen temelj, demokratičen družbeni sistem. Izvori modernih demokratičnih sistemov ležijo v tradiciji in praksi antične Grčije. Diplomsko delo se osredotoča predvsem na značilnosti modernih demokratičnih sistemov v luči antične demokracije. Oba sistema imata popolnoma drugačno percepcijo posameznikov, ki ju tvorijo. Antična demokracija vidi posameznika zgolj v kontekstu skupnosti kateri pripada in njegovi dolžnosti do te skupnosti. Moderna demokracija pa se osredotoča na samega posameznika in njegove pravice. Pomen in razumevanje konceptov, kot so skupnost, ljudstvo, narod in svoboda so popolnoma drugačni znotraj teh dveh sistemov. Te razlike, ki so v veliki meri posledica zgodovinskega napredka človeštva pa imajo svoje korenine tudi v preprostih vzrokih kot je velikost današnjih skupnosti ter velikosti skupnosti v času antične Grčije. Koncept neposredne demokracije, kot je bil izvajan v antiki je danes nemogoče izvesti. Temelji moderne demokracije ležijo v filozofski tradiciji antičnih mislecev – zaradi tega je mogoče ironično, da je dandanes vloga filozofov veliko manjša kot je bila v antični Grčiji. Še vedno pa so razmišljanja filozofov kot sta Platon in Sokrat tisto, kar moderne družbe žene v nenehno iskanje resnično egalitarnega, pravičnega in učinkovitega demokratičnega sistema.

Ključne besede: demokracija, polis, svoboda, demos, posameznik.

MODERN DEMOCRACY IN THE ANTIQUE VIEW

The modern western civilization has one significant common foundation – a democratic society. The origins of the modern democratic system lie in the traditions and practices of Ancient Greece. This thesis focuses primarily on the characteristics of modern democracy in light of the one practiced in ancient Greece. Each of the two systems has a different perception of the people which constitute it and of the world within which it lies. Democracy of ancient Greece sees the individual only in the context of the community and his duties towards them, while modern democracy focuses on the individual himself and his rights. The meaning and understanding of concepts such »community«, »people«, »nation«, and »liberty« are totally different within these two systems. These differences which are mainly a consequence of historical progress of mankind also have their roots in simple »technical« reasons, such as the size of political communities in ancient Greece and in modern societies. The concept of direct democracy as practiced in ancient Greece seems technically impossible at present time. The foundation of modern democracy lies in the philosophical traditions of the greatest minds of ancient Greece – therefore it is perhaps ironic that the role of philosophers in contemporary communities leaves a lot to be desired in comparison to the times of ancient Greece. However it is the philosophical background of thinkers such as Plato, Socrates, and others which perpetuates the never-ending quest of contemporary societies for a truly egalitarian, just and efficient democratic system.

Key Words: Democracy, Polis, Freedom, Demos, Individual.

KAZALO:

1. UVOD	6
1.1 CILJI DIPLOMSKEGA DELA	9
1.2 POTEK DIPLOMSKEGA DELA.....	9
1.2 METODE ANALIZE.....	10
2. ANTIČNA DEMOKRACIJA	11
2.1 POLIS	11
2.2 EKSKLUZIVNOST ANTIČNE DEMOKRACIJE	13
2.3 KLEJSTENOVE REFORME	14
2.3.1 Nova upravna delitev	14
2.3.2 Svet petstotih (bulé)	15
2.3.3 Ljudska skupščina (eklezija)	17
2.3.4 Porotna sodišča (dikasteriji)	19
2.3.5 Vojskovodje (strategi).....	21
2.3.6 Upravne službe	22
2.3.7 Polaganje računov (<i>euthynai</i>)	23
2.3.8 Arhonti in areopag	23
2.3.9 Ostrakizem	24
2.3.10 Kleruhije in kolonije	24
2.3.11 Državne finance	25
2.3.12 Demi	25
2.4. POVZETEK	26
2.5 Značilnosti antične demokracije	26
3. MODERNA DEMOKRACIJA.....	28
3.1 LIBERALNO PROTEKTIVNA DEMOKRACIJA.....	30
3.1.1 JOHN LOCKE	30
3.1.2 CHARLES-LOUIS MONTESQUIEU	32
3.1.3 JAMES BENTHAM in JAMES MILL.....	33
3.1.4 JAMES MADISON	34
3.1.5 Značilnosti liberalne protektivne demokracije	36
3.2 RADIKALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA	36
3.2.1 JEAN-JACQUES ROUSSEAU.....	36
3.2.2 Značilnosti radikalno razvojne demokracije.....	38
3.3 LIBERALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA.....	39
3.3.1 JOHN STUART MILL	39

3.3.2	Značilnosti liberalno razvojne demokracije.....	41
3.4	LIBERALNA DEMOKRACIJA IN INSTITUTI NEPOSREDNEGA ODLOČANJA	41
3.4.1	REFERENDUM	42
3.4.2	LJUDSKA INICIATIVA	43
3.5	POVZETEK	44
4.	PRIMERJAVA ANTIČNE IN LIBERALNE DEMOKRACIJE	47
4.1	NEPOSREDNA – POSREDNA DEMOKRACIJA.....	47
4.2	PRIMERJAVA TEORETSKIH OSNOV.....	48
4.3	DEMOS - KRATOS	49
5.	ZAKLJUČEK	53
6.	LITERATURA	57

1. UVOD

Demokracija je le eden izmed tipov družbene ureditve, ki je v sodobnem svetu najpogostejši. Danes se skoraj vsaka država označuje za demokratično, vendar pa demokratičnost ni vedno pomenila nečesa pozitivnega. Že v antični Grčiji, ki jo razumemo kot zibelko demokracije so se pojavljali pomisleki o demokratičnem načinu vladanja. Tako Aristotel in Platon demokracijo razumeta kot sistem vladanja mase oziroma množice na škodo modrosti ter lastnine. Takšna oznaka se je demokracije držala še do devetnajstega stoletja. Danes, po propadu večjih ideoloških sistemov pa je demokracija razumljena kot edina legitimna politična ureditev.

Filozofija demokracije oziroma demokratična miselnost in iz nje izpeljane družbeno politične ureditve so na zahodno civilizacijo imele velik vpliv in ga imajo še danes. Kljub splošnemu konsenzu znotraj zahode civilizacije, da je demokratični tip ureditve edini pravi oziroma najbližje idealnemu na sedanji stopnji razvoja, pa se kljub vsemu prav v zahodnem svetu, ki se ima za dediča antične filozofske misli demokracija sooča z nekaterimi hudimi problemi. Morda najbolj pereč in najbolj kritičen izmed njih je vsekakor upad volilne udeležbe državljanov. Kot bom pokazala v diplomskem delu je razvoj demokratične miselnosti od antične Grčije do danes pripeljal do stopnje sicer med seboj različnih modelov, ki pa jih lahko strnemo pod imenom predstavniška demokracija. Smisel predstavniške demokracije leži v udeležbi državljanov na volitvah, kjer v določenih časovnih intervalih odločajo in določajo kdo bo v njihovem imenu upravljal državo. Vse večja nezainteresiranost oziroma pasivnost volivcev predstavlja ogromen problem legitimnosti demokratičnega sistema, ki svojo superiornost nad drugimi oblikami družbeno političnimi ureditvami gradi ravno na elementu legitimnosti.

Antična Grčija tega problema ni poznala zaradi maloštevilnega prebivalstva in geografske majhnosti; tako je lahko uvedla sistem neposredne udeležbe. Ravno

zaradi te ključne razlike med zametkom demokratične ureditve in njeno sedanjo podobo se mi zdi tema moje diplomske naloge zelo aktualna. Zahodne družbe, ki iščejo odgovor na vse večjo apatijo svojih članov do političnega procesa, bi lahko nekatere odgovore na ta problem poiskale ravno v primerjavi antičnega modela demokracije z današnjim. Skozi prikaz razvoja različnih modelov demokracije bom poizkusila identificirati tiste točke in procese v razvoju, ki so od popolne angažiranosti posameznika v političnem življenju njegove skupnosti (antična Grčija) pripeljali do današnje nezainteresiranosti oziroma apatije članov moderne družbe do političnega sistema, ki jih v njihovih očeh dela boljše oziroma bolj razvite od preostanka sveta, ki še ni ponotranjil prednosti in koristnosti demokratičnega sistema. Današnje pomanjkanje politične angažiranosti v družbi pogosto enačimo s pomanjkanjem oziroma odmiranjem politične kulture. Njen najpomembnejši sestavni del v demokraciji je participacija, soodločanje državljanov. V demokratičnih državah so v ustavi zapisane mnoge temeljne vrednote družbe, pravice državljanov in institucije, ki jih varujejo. Vendar so demokratične družbe v mnogih elementih uresničevanja splošnih in temeljnih načel po pravilu odprte oziroma spremenljive. Takšna odprtost pa omogoča eventualne spremembe, če pride do spremembe zavesti državljanov – odprtost tako omogoča pravočasno spremembo v smeri delovanja družbe, če se le ta izkaže za napačno ali zastarelo. Politična kultura v demokratični družbi se danes pogosto omejuje na pravico in dolžnost državljanov da volijo oziroma da so voljeni, na možnost, da sledijo političnim dogajanjem in odločitvam, da se lahko včlanijo ali združujejo v društva in politične stranke ter v njih delujejo ali objavljajo svoje poglede. Dejstvo je, da si danes politične kulture, ki naj bi razvijala, utrjevala in varovala demokracijo brez aktivnega sodelovanja državljanov ni mogoče predstavljati. Politična participacija je danes iz več razlogov ključnega pomena za demokracijo (Požarnik 1992: 27-28).

Koncept demokracije je veliko bolj kompleksen kot sama definicija besede. Opirajoč se na najzgodnejše izvore besede, to je začasa antičnih polis, je koncept demokracije kot »vladavina ljudstva« osnovan na principu, da je ljudstvo

kot celota temelj političnega življenja. Ljudstvo je končni vir oblasti in njegovi interesi ter dobrobit so osnovni cilj vladavine. Državljeni, ne glede na socialni status ali izobrazbo, so v začetku vplivali na državno organizacijo neposredno s svojo prisotnostjo na skupščinah. Ta pristop je deloval le v majhnih mestnih državah tako, da se novo nastajajoča moderna demokracija ni mogla primerjati z demokracijo, ki so jo poznali Grki. Večnacionalne države niso bile zmožne ohraniti neposredne demokracije (Grad 1992).

Tako se je pričel uveljavljati koncept predstavniške, posredne demokracije, v kateri so ljudje le na določeno periodo volili svoje predstavnike, ki naj bi zastopali njihovo mnenje na skupščinah. Neposredno odločanje ljudstva pa se je ohranilo le v institutu referendumu, ki je poseben način izjavljanja volje državljanov o najobčutljivejših vprašanjih.

Danes demokracijo razumemo bolj kompleksno kot pred 2500 leti. To lahko pripišemo spremembam na znanstveno tehnološkem, ekonomsko socialnem, družbenem, religioznem in tudi drugim področjem življenja. Da danes neko družbo pojmuje kot demokratično morata biti izpolnjena vsaj dva pogoja; obstoj kanalov vplivanja družbe na politično oblast in predvsem odprtost teh kanalov (svobodne volitve, svobodna politična konkurenca, pluralistični sistemi z opozicijo ter zagotovljenimi človekovimi pravicami in svoboščinami, svoboda združevanja, tiska, ipd.). Tako lahko rečemo, da danes demokracija temelji na formalnih (inkluzivno državljanstvo, vladavina prava, ločitev oblasti, izvoljeni nosilci oblasti, svobodne in pravične volitve, svoboda izražanja, avtonomija posameznih organizacij in skupnosti, civilni nadzor nad vojsko) ter substantivnih vidikih (ustavnost in zakonitost, človekove in manjšinske pravice, politične stranke, neodvisni mediji, uprava, lokalna uprava, civilna družba). V končni fazi pa se demokracija, v vsej svoji zgodovini nanaša na pojem enakosti in svobode posameznika.

1.1 CILJI DIPLOMSKEGA DELA

V diplomskem delu želim ugotoviti, ali lahko med moderno in antično demokracijo postavimo vzporednice. Zanima me, ali imata moderna in antična demokracija skupne temelje. Predstavila bom nekatere izmed klasičnih modelov demokracije (Held) prek del avtorjev, ki so razvoj demokracije najbolj zaznamovali (in so se v svojih idejah sklicevali na antično demokracijo). Tako bom lahko naredila primerjavo, hkrati pa tudi oceno moderne demokracije v luči antične demokracije. V diplomskem delu tako želim 1) predstaviti klasične modele demokracije, 2) primerjati antično in moderno demokracijo, 3) ugotoviti, ali moderna demokracija temelji na idejah antične demokracije ter 4) poiskati vzrok-e za upad politične angažiranosti posameznika v družbi skozi razvoj modelov demokracije.

1.2 POTEK DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je zastavljeno v treh poglavitnih delih. V prvem delu bom predstavila antično demokracijo, ki je prva demokracija na svetu, hkrati pa tudi oblika demokracije v kateri so posamezniki dejansko vladali samim sebi. Poleg tega nam je lahko antična demokracija zgled uspešne participacije in tako opis razmer v katerih je lahko demokratična participacija zagotovljena. V drugem delu pa bom prek pregleda del pomembnejših teoretikov moderne demokracije predstavila preostale klasične modele demokracije¹ in tako opredelila moderno demokracijo, t.j. liberalno demokracijo. Ob koncu predstavitve vsakega izmed opisanih modelov bom predstavila tudi njegove temeljne karakteristike glede na štiri kriterije: 1) državljanske svoboščine, 2) ločitev in omejitev oblasti, 3) volilna pravica in 4) neposredna – posredna demokracija, kar mi bo omogočilo boljšo primerjavo, ki jo bom prikazala v tretjem delu. V zaključku pa bom povzela svoje ugotovitve in jih aktualizirala.

---

¹ V diplomskem delu ne bom predstavila Marxovega modela neposredne demokracije, ki spada med klasične modele demokracije (po Held 1989), ker nima neposredne povezave z liberalno demokracijo.

1.2 METODE ANALIZE

V diplomskem delu se bom poslužila: 1) analize primarnih virov (dela pomembnejših avtorjev, ki so zaznamovala razvoj demokracije) ter 2) analize sekundarnih virov (že obstoječa literature, ki se ukvarja s tematiko demokracije). V diplomskem delu je tako uporabljena komparativna analiza, primerjava modelov, ki mi bo omogočila končno sintezo in tako odgovore na izhodiščna vprašanja.

2. ANTIČNA DEMOKRACIJA

2.1 POLIS

Za grško misel je bil nastanek polis odločilnega pomena. Sistem polis dejansko označuje vzvišenost besede nad vsemi drugimi instrumenti oblasti. V sistemu je beseda postala glavno politično orodje. Tako je moč govora presegla običajne meje. Govor je postal: »/.../ protislovno razpravljanje, diskusija, argumentacija. Zahteva občinstvo, na katerega se obrača kot na razsodnika, ki v zadnji instanci z dvigom rok odloči med strankama, ki sta mu predstavljeni; povsem človeška izbira meri prepričevalno moč vsakega govora posebej in zagotovi zmago enega od obeh govornikov nad nasprotnikom.« (Vernant 1986: 36-37). Na ta način so se vsa vprašanja splošnega interesa, ki so se prej reševala pod poveljstvom suverena, reševala na podlagi govorniške spretnosti, med samim razpravljanjem. Druga pomembna značilnost pa je bila, da so oblike družbenega življenja dobile značaj popolne javnosti. Tako je bila polis dejansko sektor skupnega interesa, v nasprotju s privatnimi zadevami. Cela vrsta zadev, ki je bila prej pod pokroviteljstvom suverena se je prenesla na polje javnega in tako postavljena v korist vseh. Grška kultura se je vzpostavila na način, da se je vedno širši krog ljudi spuščal v javno razpravo in se tako podal v polje duhovnega sveta, ki je bil prej rezerviran za: »/.../ bojvniško in svečeniško aristokracijo.« (Vernant 1986: 37).

Govor je bil v okviru mestne države instrument političnega življenja, pisava pa je pomenila sredstvo skupne kulture in je tako omogočila širitev vednosti, ki so bile pred tem prepovedane ali skrite. Postala je skupna dobrina vseh državljanov. Tako so se kmalu pojavile zahteve po izdaji zakonov, ki so sovpadle z nastankom mestnih držav. Zakoni so namreč z zapisom pridobili trajnost in trdnost; nič več niso bili pod ekskluzivno pristojnostjo »govorcev prava«, postali so splošno pravilo, ki ga je bilo mogoče aplicirati na vse državljane v enaki meri. Zapisi modrecev so omogočili, da se je vednost razširila med ljudi, tako se je

modrost vzpostavljala med ljudmi; na ta način je pridobila trdnost in veljavnost, vzpostavila se je kot resnica. S tem, ko so resnico izročili zapisu, je bilo priznano, da je le ta dostopna vsem. Tako so jo ljudje sprejeli in priznali. Vendar pa pot do tega ni bila enostavna. Vzpostavitev popolne javnosti družbenega življenja se je odvijala po etapah.

Tretja bistvena značilnost grških polis pa je bila enakost. Tisti, ki so sestavljali mestno državico ter so različni glede na izvor, stopnjo in funkcijo so kljub temu podobni. Ta podobnost pa se je utemeljevala na enotnosti polisa, saj so za Grke lahko bili le podobni združeni, povezani v skupnost. Vez človeka s človekom je v okviru mestne države namreč dobila obliko recipročnega odnosa, ki je nadomestil stara hierarhična razmerja podrejanja in gospodovanja. Tako se vsi, ki imajo delež pri državi opredeljeni kot *hómoioi*, podobni, nadalje pa kot *isoí*, enaki. Čeprav so v dejanskem življenju Grki živeli izjemno različna življenja, so bili na politični ravni medsebojno zamenljive enote znotraj sistema, ki je deloval na osnovi enakosti. Takšen odnos se je vzpostavil prek koncepta *isonomíe*: enake udeležbe vseh državljanov pri izvajanju oblasti (Vernant 1986: 44-46).

Demos je dejansko imel suvereno oblast, pooblastilo, da se lahko vključuje v zakonodajne in sodne funkcije. Za antično demokracijo je bila značilna tudi »/.../ zavezanost načelu državljanske vrline: vdanost republikanski mestni državi in podreitev zasebnega življenja javnim zadevam in skupnemu dobremu. Javno in zasebno je bilo prepleteno /.../« (Held 1989: 27). Tako je lahko državljan uspešen in koristen le če kot državljan živi v polisu in deluje prek polisa. Državljanske pravice posameznika so bile povezane z njegovim položajem; pravo življenje je lahko bilo le življenje v polisu. Razlikovanja med državo in družbo niso poznali, saj so bili voditelji vladani, kar je značilnost neposredne demokracije.

2.2 EKSKLUZIVNOST ANTIČNE DEMOKRACIJE

Za klasično polis so bili značilni enotnost, solidarnost, participacija in hkrati omejeno državljanstvo. Država je namreč v veliki meri posegala v življenja državljanov, vendar pa jo je upravljala le mali odstotek ljudi. Državljanji so tako sodelovali v upravljanju, vojaški službi, oblikovanju zakonov, porotni službi, obredih, igrah, festivalih hkrati pa tudi pri kaznovanju in nadzorovanju večjega števila ljudi, ki v državi niso mogli igrati prav nobene vloge. Antična politična kultura je bila namreč kultura odraslih moških. Za državljane so bili priznani le antični moški, ki so bili starejši od dvajset let. Antična demokracija je bila demokracija patriarhov; ženske niso imele nobenih političnih pravic, njihove državljanske pravice pa so bile strogo omejene. Vendar niso bile le ženske tiste, ki niso mogle sodelovati pri upravljanju države. Med te so spadali tudi tujci, »imigranti«, katerih družine so se naselile v Atenah nekaj generacij pred njimi. Največji delež med prebivalci, ki niso smeli sodelovati pa so predstavljali sužnji, ki so predstavljali ogromen delež prebivalstva.² Antično suženjstvo in demokracija sta bila neločljivo povezana. Tako je bila politična enakost oblika enakosti za prebivalce z enakim statusom; moških, rojenih v Atenah. Politika antičnih Aten je tako imela nedemokratski temelj (Andrews 1989 v Held 1989: 32-33).

Tudi Finley pravi, da je bil antični *demos* manjšinska elita, iz katere je bila velika populacija sužnjev povsem izključena. Navzočnost številnih sužnjev je nedvomno vplivala na prakso, kot tudi na ideologijo. Pri svojem razumevanju se navezuje na Aristotela, ki med razloge zakaj naj bi državniki morali poznati umetnost vojskovanja vključuje naslednje:« Da postanejo gospodarji tistim, ki si zaslužijo, da so zaslužjeni.» (v Finley 1999: 19).

---

² Ocenjujejo, da je bilo v Periklejevih Atenah razmerje med sužnji in svobodnimi državljani vsaj 3:2, pri čemer je bilo suženjskega prebivalstva okrog 80.000 do 100.000 (Andrews 1967, Anderson 1974 v Held 1989: 33).

2.3 KLEJSTENOVE REFORME

Klejsten je *demosu* («ljudstvu») polagal v roke dejansko moč pri upravljanju države. Z reformami je zagotovil, da bo na oblasti ostalo ljudstvo in ne aristokratske družine.³ »Pravo demokracijo imamo tam, kjer je politična oblast prešla na ljudstvo, kjer so se ustanovila porotna sodišča, kjer se vsako leto volijo uslužbenci ter k vladanju pritegnejo široke ljudske množice.« (Klejsten v Lešnik 2000: 22).

2.3.1 Nova upravna delitev

Klejsten je opustil file kot nosilce politične dejavnosti. Namesto teh je uvedel nov sistem, v katerem je ustvaril deset novih upravnih enot. Vsaka izmed njih je bila sestavljena iz dela mesta, dela obalnega območja in dela dežele v notranjosti. Na ta način je preprečil do tedaj obstoječa nesoglasja med aristokratskimi družinami in možnost njihove prevlade. Nova razdelitev je povsem spremenila politično življenje na ravni države. Klejsten je Atiko razdelil na tri temeljna območja: mesto, obalo in deželo v notranjosti. Mesto so bile Atene in pristanišče Pirej ter del (rodovitnejše) dežele, vključno s petdesetimi kilometri obale. S takšno razdelitvijo je želel povečati število prebivalcev mesta, saj je večina prebivalcev živela na deželi.⁴ Vsako od teh območij je bilo razdeljeno na deset delov, ki so jih imenovali tritije. Tako so trije od teh delov (po eden iz mesta, dežele in obale) sestavljali vsako od desetih novih okrožij oziroma fil. V celotni državi je bilo tako trideset tritij; deset v mestu, deset na obali in deset na deželi. Tritije so bile sestavljene iz več »demov«, ki so na deželi predstavljali vasi, v mestu pa mestnim okrajem, četrtem. Klejsten je med njimi določil tiste, ki so bila središča novih »demov« in jih strnil v nove tritije. Tako je bilo v državi 139

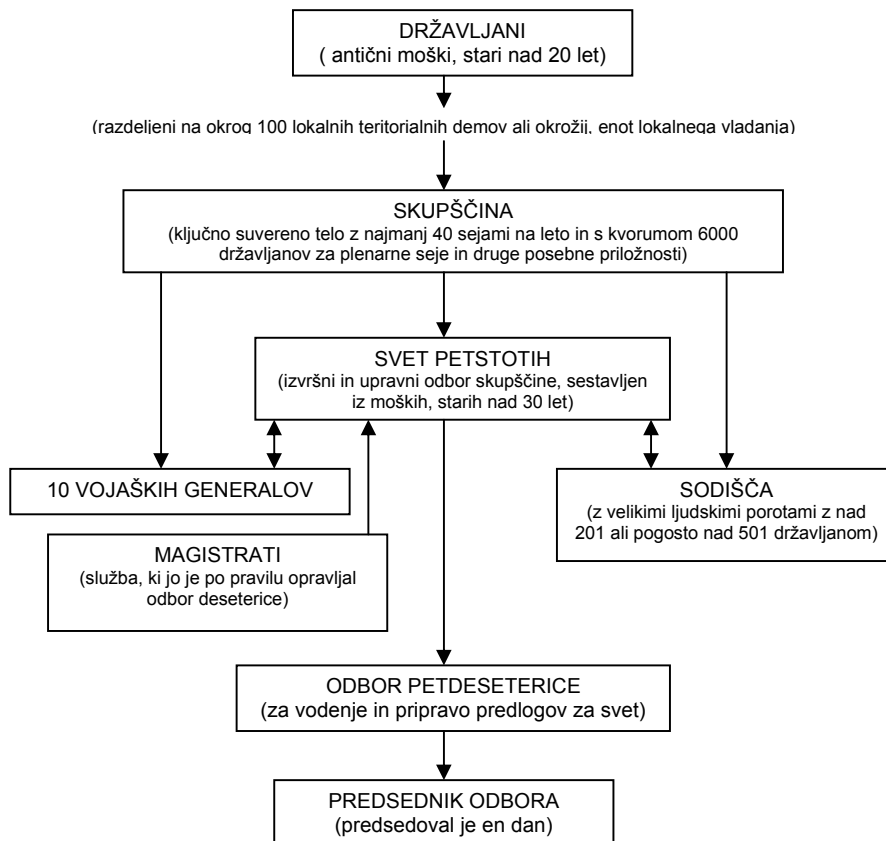
---

³ Klejsten je moral ublažiti vpliv aristokratskih družin na politični sistem. Njihova moč je temeljila na 1) nadzoru nad posestvi in ljudmi, ki so živeli na njih, 2) na starih jonskih zavezništvi med štirimi jonskimi filami in 3) na arhonstvu in areopagu, kjer so imeli aristokrati še vedno premoč (Thorley 1998: 37-38).

⁴ Delež prebivalcev mestnega ozemlja je bil najmanjši od vseh treh območij (Thorley 1998: 39).

demov, kar pomeni da je bilo v vsaki tritiji povprečno od štiri do pet demov. V praksi pa so se tritije po številu demov zelo razlikovale, saj so imele nekatere le po en dem, medtem ko so jih imele druge tudi do devet. Vsak moški državljani pa je moral biti ob dopolnjenem osemnajstem letu vpisan v svoj dem; tako je bilo potrjeno njegovo državljanstvo. Prek dema je bil pripadnik tritije in tako tudi pripadnik ene od desetih fil (Thorley 1998: 38-42).

Preglednica 1: Klasična demokracija (po Held 1989: 31)

2.3.2 Svet petstotih (bulé)

Bulé sam ni odločal o politiki; njegova moč je bila izvršilne narave. Svet petstotih je upravljal državo in izvajal politične odločitve zbora. Kot pove ime ga je

sestavljalo petsto članov, starih nad trideset let, po petdeset iz vsake file. Teh petdeset članov je bilo znotraj file neenakomerno razporejenih po tritijah, saj se je o članstvu odločalo na ravni demov, število izbranih članov pa je ustrezalo številu prebivalstva vsakega dema. Manjši demi (okoli štirideset) so imeli v buléju le enega predstavnika, osem demov jih je imelo deset ali več, največji dem pa jih je imel kar dvaindvajset. Številčna zastopanost v buléju, glede na tri dele Atike, pa je bila sledeča; mesto je imelo 130 predstavnikov, obala 196, dežela pa 174. Tudi iz teh števil je razvidno, da je imelo mesto precej manj prebivalcev, kot druga dva dela (prebivalci Aten so predstavljali petino celotnega prebivalstva). Predstavniki v buléju so imeli enoletni mandat. Isti človek ni mogel biti član buléja dve leti zapored, hkrati pa je lahko bil njegov član le dvakrat v življenju. Klejsten dostopa v bulé ni omogočil vsem državljanom; člani so lahko bili le tisti, ki so se po premoženju uvrščali v razred zevgitov (tistih, ki so letno pridelali 200 mernikov) ali višje. Razred tetov, ki so predstavljali več kot polovico državljanov, je bil iz buléja izključen (Bleicken 1994:341).

Člani buléja so imeli določene privilegije. V času ko so službovali, niso mogli biti vpoklicani v vojaško službo, imeli so posebej rezervirane sedeže ob državnih prireditvah ter nosili venec iz mitre (kot znak položaja). Poleg privilegijev pa je njihov položaj s sabo prinašal tudi precejšnje zahteve. Srečanja buléja so potekala v bulevteriju, na glavnem atenskem trgu vsak dan, razen ob praznikih in ob nekaterih dneh, ki so jih spremljala slaba znamenja. Bulé je imel tudi svoje odbore, od članov pa se je pričakovala tudi prisotnost na številnih državnih prireditvah.

Petdeset članov buléja iz vsake file je vsakih šestintrideset dni izmenično delovalo kot njegov stalni odbor oziroma pritanija. Vrstni red, po katerem so člani posameznih fil služili kot pritani, je bil v začetku vsakega obdobja določen z žrebom. Vseh petdeset članov pritanije, ki je bilo v posamezni desetini leta na dolžnosti je živelo v tolosu, poslopju, ki je stalo tik zraven bulevterija. Med njimi je bil vsak dan z žrebom izbran nov predsednik; ta je moral v tolosu ostati vseh

štiriindvajset ur svojega službovanja. Predsedoval je vsem srečanjem buléja tega dne, če je bilo isti dan tudi zborovanje skupščine, je predsedoval tudi njej.

Kot izvršni odbor države je imel bulé številne naloge. Med njimi je bila izrednega pomena priprava dnevnega reda za vsa zborovanja skupščine, kar je vsebovalo tudi pripravo osnutkov in predlogov, lahko v obliki priporočil ali vprašanj, o katerih naj bi skupščina odločala. Bulé je sprejemal tudi vsa odposlanstva, ki so prišla v Atene in odločal o tem, ali lahko prisostvujejo zborovanjem skupščine. Večina njegovega dela pa je bilo izvajanje politike ljudske skupščine. Bulé je bil kot državno telo odgovoren za izvajanje celotne politike, čeprav so to delo opravljali drugi uradniki in odbori. Tako je bil bulé ključen za delovanje celotnega novega demokratičnega sistema. Članstvo buléja je bilo skrbno preverjeno. Tisti, ki je hotel postati član buléja, je moral predhodno dobiti odobritev s strani lastnega dema. Če je bilo kandidatov več kot mest, ki so bila demu dodeljena, potem je o kandidatih odločal žreb. Po temu, ko je bil posameznik izbran pa ga je bulé, ki je bil takrat na vladi, preveril in tako zagotovil, da so izpolnjeni vsi pogoji in da je izbrana oseba ustrezna. Hkrati pa so menjavanje članstva, sistem pritanov in vsakodnevna izbira predsednika z žrebom onemogočili, da bi katerakoli od fil obvladovala delovanje sveta (Thorley 1998: 43-47).

2.3.3 Ljudska skupščina (eklezija)

Ljudska skupščina oziroma zbor je bila telo, ki je odločalo o državni politiki. Načeloma so jo sestavljali vsi moški državljani nad dvajset let. Zborovanja skupščine so običajno potekala štirikrat v vsaki pritaniji, kar pomeni štirideset zborovanj letno. Običajno se je sestajala na Pniksu⁵, kjer se je lahko zbralo okoli 6000 ljudi. Glede na to, da je bilo celotno število državljanov, ki so bili upravičeni do zborovanja okoli 30.000 lahko sklepamo, da se večina teh zborovanj ni udeleževala. V večji meri so se jih udeleževali prebivalci mesta ali iz njegove

---

⁵ 500 metrov visok grič zahodno od Akropole (Thorley 1998: 48).

bližine. Dnevni red za srečanja je pripravil bulé oziroma pritani za tisto obdobje. Skupščina se je tega dnevnega reda morala držati (lahko so le prestavili vrstni red točk na dnevnem redu). Zborovanja so se pričela zgodaj zjutraj, z molitvami in žrtvovanjem prašiča, končala pa so se okoli poldneva, čeprav so se nekatera zavlekla čez cel dan. Dnevni red nekaterih srečanj je bil vnaprej določen, posebej za glavno srečanje (t.j. eno od štirih v vsaki pritaniji), kjer so glasovali o zaupnici državnim uradnikom ter razpravljali o vprašanju državnih zalog žita (njegovo ceno je določala država), o obrambnih zadevah in različnih pravnih vprašanjih. Člani pritanije so predložili zakonske osnutke sveta petstotih o vsakem vprašanju, ki je bilo nato na zborovanju predstavljeno. Vsak član skupščine je lahko potem prišel na ploščad in povedal svoje mnenje. Kakšna so bila pravila govorcev, pa lepo ponazarja odlomek iz Ajshilovega govora (Ajshil v Thorley 1998: 49):

»Če kdo izmed govorcev govori v buléju ali pred demosom, ne sme načenjati teme zunaj zadeve, za katero gre, ali govoriti ločeno o dveh posameznih zadevah, ali ob isti priložnosti dvakrat isto o istem, ali koga obrekovati ali klevetati ali ga prekinjati, ali sredi obravnave vstati in govoriti o čem, ne da bi šel na govornico, ali vzklikati ali potezati predsedujočega /..!«.

Glasovanje je potekalo z dvigom rok. Če je bil izid glasovanja tesen, potem je lahko vsak član skupščine zahteval ponovno štetje. Odločitve skupščine so zabeležili in objavili, pomembnejše so vrezali v kamen. Skupščina je bila nadzorno telo države. Ta lahko rečemo na podlagi postopka, ki se je imenoval *eisangelia*, kar pomeni ovadbo pod obtožbo izdaje ali zarote proti državi. Na vsakem glavnem zborovanju, je lahko vsak državljan takšen postopek sprožil, ter obtožil kateregakoli državnega uradnika ali zasebnika, za kar ni potreboval zakonskega osnutka buléja. V primeru, da je bila skupščina prepričana, da gre za primer, ki zahteva odgovor, je nato odločila, ali naj o njem presoja na posebnem srečanju ali pa ga naj preda sodišču (Thorley 1998: 47-50).

2.3.4 Porotna sodišča (dikasteriji)

Dikasteriji so bili prizivna sodišča, saj so bili primeri najprej predani enemu od arhontov, v primerih ropov in nekaterih drugih nasilnih dejanj pa enajsterici. To so sestavljali državni uradniki, ki so imeli enoletni mandat. Pristojni so bili za državni zapor in za »policijo«, ki jo je predstavljalo 300 lokostrelcev. To so bili uradniki, ki so lahko zločincem, ki so jih zasačili pri dejanju izrekli kazen, tudi smrtno ali jim naložili globo. Atene niso imele državne pravne službe, v smislu plačanih poklicnih sodnikov, niti niso poznale poklicnih odvetnikov. Običajno je bil postopek tak, da je tisti, ki je vložil obtožbo, obtožencu dostavil pozivnico, da naj se skupaj z njim oglasi pred ustreznim arhontom. Če se udeleženec ni pojavil, je tožnik zaradi njegovega izostanka primer dobil. Nadalje je arhont poslušal obe strani, vzel pisne izjave, dokaze na podlagi dokumentov ter poskrbel, da je bil primer poslan na obravnavo na sodišče. Na sodišču je bil vsaki stranki dan čas, da je lahko povedal svoje stališče. Za to je imel omejen čas; merila ga je klepsidra, vodna ura v obliki velikega vrča, iz katerega je voda odtekla po določenem času. Tožniki in obdolženci so se pogosto zatekali k profesionalnim piscem govorov, sočutje pri sodnikih pa so pogosto iskali tudi s prisotnostjo svojih otrok in žene na sodišču. Po govorih so člani sodišča glasovali brez kakršnekoli formalne razprave in vrgli glasovalno ploščico v skrinjico z napisom »kriv« ali »ni kriv« (Bleicken 1994: 365).

Šest arhontov, ki so jih imenovali tudi tezmoteti, je bilo odgovornih za organizacijo sodišč, predsedovali so več sodiščem, vendar je bil njihov mandat omejen na eno leto. Sodni postopek je lahko sprožil posameznik, ki naj bi mu bila storjena krivica (*dikai*) ali kdorkoli drug, ki je to želel, v imenu obtoženca (*graphai*). Če se je izkazalo, da je obtožba zlonamerna je bil tisti, ki je postopek sprožil denarno kaznovan.⁶ V primeru *dikai* je oškodovanec, v primeru dobljene tožbe dobil denarno nadomestilo od krive stranke. V primeru *graphai* pa so

---

⁶ Kaznovan je bil v višini triletnega zaslužka obrtnika (Thorley 1998: 52).

obtožencu, ki je izgubil, naložili visoko globo, uspešni tožitelj pa je prejel visoko nagrado.⁷

Vsako leto se je moralo 6000 izbranih državljanov, ki so bili stari trideset let ali več registrirati kot porotniki oziroma *dikasti*. Izbrali so jih z žrebom med tistimi, ki so bili pripravljene kandidirati, po 600 iz vsake od novo ustanovljenih fil. Večina od dikastov je bila starejših, saj je imelo le malo ljudi od 30. do 50. leta časa, da bi redno zasedali na sodiščih ter so prihajali iz revnejšega konca družbene lestvice. Vsak dikast je dobil svojo tablico s svojim polnim imenom in uradnim žigom. Vsako leto so se na novo imenovani dikasti udeležili ceremonije, ob kateri so morali izreči »heliejsko prisego«. Njeno besedilo se je glasilo takole (v Thorley 1998: 53):

»Glasoval bom v skladu z zakoni in odloki, ki sta jih sprejela eklezija in bulé, o zadevah, o katerih ni zakonov, pa bom odločal po svoji najboljši presoji, brez naklonjenosti in sovražnosti. Glasoval bom le o zadevah, ki jih vsebuje obtožba, in nepristransko poslušal tako tožnike kot obdolžence.«

Sodišča so zasedala vsak dan, razen ob praznikih in ob dneh, ko se je sestajala skupščina, kar pomeni, da so zasedali približno dvestokrat na leto. Velikost sodišča pa se je spreminjala glede na raven primera, o katerem so odločali. O primerih *dikai*, pri katerih so bile vsote manjše od 1000 drahem je odločala porota sestavljena iz 201 dikasta, v primerih, ko je bila vsota višja pa 401 dikast; v primerih *graphai* pa je običajno odločala porota sestavljena iz 501 dikasta, če pa kje bil primer pomembnejši je bilo dikastov še veliko več (Frčkoski 1989: 10-14).

V 5. stoletju je bilo 6000 dikastov razdeljenih v deset sekcij; vsaka je zajemala 600 dikastov s 60 možmi iz vsake od desetih fil. Vsaka od desetih sekcij je bila za tisto leto razporejena na eno od desetih sodišč, ki so jim predsedovali arhonti

---

⁷ Za nekatere je bila višina te nagrade tolikšna spodbuda, da so kljub tveganju visoke denarne kazni in izgube državljanstva postopek *graphai* sprožili, le zaradi nagrade. Takšni sodniki so se imenovali *sikofanti*, kar pomeni »pokazovalci fig«. (Thorley 1998: 52).

ali kakšen drug državni uradnik. Vsako sodišče se je ukvarjalo s posebno vrsto prekrškov. Sodišča so delo začejala ob zori, dnevni red sodišča (posamezni primeri) pa je bil objavljen dan vnaprej. Dikasti, ki so želeli pri razpravi sodelovati, so se postavili v vrsto pred vhod, tablice z njihovimi imeni so preverili pred njihovim vstopom. Klejstenove reforme niso določale plačila dikastom, plačilo je bilo vpeljano v kasnejšem obdobju (Thorley 1998: 50-54).

2.3.5 Vojskovodje (strategi)

Nova ustava, pod Klejstenovim vodstvom, je predvidevala vsakoletno imenovanje desetih vojskovodij, po enega iz vsake file. Vojskovodje so predlagali na zborovanjih novih fil. Vsaka fila je predlagala svoje najbolj sposobne kandidate; poleg tega je moral biti vojskovodja star vsaj 30 let. Končno odobritev je morala sprejeti skupščina vseh državljanov. Pri vojskovodjah, za razliko od ostalih položajev, ni bilo omejitve glede vnovičnega imenovanja.⁸

Glavna naloga vojskovodij je bila upravljanje in poveljevanje antični vojski in ladjevju. Pri svojem delu so morali biti vojskovodje samostojni, posebej pri svojem delu izven Aten, čeprav jih je lahko skupščina poklicala na zagovor njihovih dejanj. Njihov položaj je postal ključnega pomena oziroma eden od temeljev oblasti v 5. stol. pr.n.št., saj so bile Atene neprestano s kom v vojni, hkrati pa je bil to edini položaj, ki je imel možnost ponovne izvolitve (ni bil omejen na enoletni mandat). Deseterica strategov je bila pod vodstvom polemarcha, enega od devetih arhontov (Thorley 1998: 54-56).

---

⁸ Perikles je bil vojskovodja kar petnajst let zaporedoma, od leta 443 do 429 pr.n.št. (Thorley 1998: 55).

2.3.6 Upravne službe

Da bi lahko demokracija, ki si jo je zamislil Klejsten delovala, je potrebovala veliko število uradnikov. Vsako leto je bilo imenovanih 6000 državnih uradnikov. Večina uradnikov je delovala v odborih po deset predstavnikov, po eden iz vsake file. Vsi državni uradniki so morali biti stari vsaj trideset let in prihajati iz razreda pentakoziodimnov, vitezov ali zevgitov, teti so bili teoretično izključeni, v praksi pa so bili včasih le deležni uradniškega dela. Kadar so bili uradniki na dolžnosti, so morali nositi venec iz mirtinih listov. Tako jih je moč primerjati s predstavniki, ki so bili zastopani v buléju. Preden so nastopili svojo dolžnost so jih preizkusili. Poleg tega ni mogel biti na položaj posameznik izvoljen več kot enkrat v življenju, to pa ne pomeni, da ni mogel kandidirati na drugih položajih.

Nekateri državni uradniki so bili voljeni, drugi so bili izbrani na osnovi žreba, vedno pa je bilo upoštevano pravilo, da je bil v odborih deseterice po en predstavnik iz vsake file. Okoli 100 magistratov je bilo voljenih in ne izžrebanih. Med njimi so bili vojskovodje, poveljniki pehote in konjenice posameznih fil, možje, zadolženi za urjenje vojaških nabornikov, t.i. *efebov* (vsi moški državljani od 18 do 20 let), najpomembnejši finančni uradniki in pa tisti iz odborov za verske zadeve. Razlog, da so bili voljeni in ne izžrebanj je bil v tem, da so njihovi položaji oziroma službe zahtevale določeno raven znanja ali strokovnosti. Volitve so potekale na posebnem zborovanju skupščine na polovici leta. Vsaka fila je za uradniško mesto predlagala eno ali več imen, skupščina pa je v nadaljevanju glasovala za ali proti vsakemu posebej.

Preostalih 500 uradnikov pa so izbrali z žrebom, med tistimi, ki so bili pripravljene kandidirati. File so predložile svoje sezname imen za vsako upravno službo, nato pa se je pričelo žrebanje za vsako službo, ki pa ni potekalo v skupščini, ampak v Tezejevemu svetišču. Temu je predsedovalo šest arhontov, ki so bili tezmoteti. Med temi uradniškimi službami jih je bilo največ s področja nadzora tržišč, merami in utežmi ter z oskrbo z žitom; nekaj odborov je nadzorovalo različne

verske dejavnosti in praznike ter skrbelo za vzdrževanjem templjev. Nekateri uradniki so imeli nadzor nad finančnim poslovanjem države ter nad vzdrževanjem in čiščenjem cest. Enajsterica je bila prav tako izžrebana, skrbela pa je za državni zapor, zaplenjeno imetje, izvrševanje kazni (Thorley 1998: 56-58).

2.3.7 Polaganje računov (*euthynai*)

Državni uradniki so lahko bili v obdobju svojega službovanja poklicani na zagovor, najprej pred buléjem, ki jih je nato poslal pred ljudsko skupščino. Po končanem službovanju pa so se morali vsi udeležiti postopka *euthynai*, prek katerega so lahko podrobno preverili njihovo delo. Postopek je bil uveljavljen za vse, ki so opravljali javne službe, vključno z arhonti in člani buléja. Odbor desetih nadzornikov (*logistai*) se je preiskave lotil na začetku upravnega leta, poročila pa je predstavil pred posebnim sodiščem, ki ga je sestavljal 501 porotnik in kjer je lahko vsak državljan vložil tožbo zaradi zlorabe poklicnega položaja, tudi če *logistai* niso našli nobene nepravilnosti tekom preiskave. Državni uradniki so bili bistven element demokratičnega sistema. Za vsako delo je bil posameznik ali odbor odgovoren in na ta način niso mogli prelagati krivice na druge (Thorley 1998: 59).

2.3.8 Arhonti in areopag

Arhonti so bili izvoljeni izmed pripadnikov najvišjega premoženjskega razreda, ne glede na zborovanje fil, izvolila pa jih je skupščina. Njihova glavna naloga je bila pravne narave; ukvarjali so se z vsemi sodnimi primeri, razen s tistimi, o katerih se je odločalo na ravni dema. Vsi arhonti so po izteku službovanja avtomatično postali člani areopaga, ki je bil »varuh zakonov«, saj je imel precejšnjo moč veta. Glavna moč areopaga pa je bilo dejstvo, da ga je sestavljalo okoli 150

najpremožnejših in najbolj izkušenih antičnih mož. Članstvo v areopagu se tudi ni izključevalo z drugimi uradniškimi položaji (Thorley 1998: 59-60).

2.3.9 Ostrakizem

Ostarkizem je metoda s katero se je sistem zavaroval pred potencialno nevarnostjo osebne oblasti. Država se je tako lahko znebila vsakega posameznika, ki si je pridobil prevelik vpliv; za deset let so ga izgnali iz države, njegovo imetje in status pa sta ostala neokrnjena. Glasovanje za izgon je potekalo na koščkih razbite lončenine.

Vsako leto se je skupščina odločila, če želi izpeljati ostarkizem. Če se je za to odločila, potem so se morali tisti, ki so želeli priti na poseben ograjen prostor na agori, tam so v črepinjo vpraskali ime tistega, ki so se ga želeli znebiti ter črepinjo oddati. Črepinje so bile nato preštete, če jih je bilo vsaj 6000, so jih razvrstili po imenih ter osebo, ki je bila največkrat imenovana, obsodili na »črepinjsko sodbo«, kar je pomenilo, da je morala v roku desetih dni zapustiti državo.⁹ (Thorley 1998:60-61).

2.3.10 Kleruhije in kolonije

Kleruhije so bile posebna vrsta kolonij, ki so jih Atenci ustanavljali na ključnih položajih ob Egejskem morju.¹⁰ Kleruhija je naselbina antičnih državljanov, ustanovljena na strateško pomembnem mestu. Pogosto so zemljo odvzeli prebivalcem, ki so tam prebivali. Naseljenci so bili imenovani kleruhi, ki so dobili odmerjen kos zemlje. Večinoma so bili izbrani iz razreda tetov, dodelili pa so jim dovolj veliko zemljišče, da so se lahko po novem uvrstili v razred zevgitov.

---

⁹ Prvi uspešni ostarkizem je bil izveden leta 487. Vseh skupaj je bilo okoli 12, zadnji pa leta 417. Postopek so pozneje opustili (Thorley 1998: 61).

¹⁰ Glavne kleruhije, ustanovljene med leti 508 in 404 so bile Salamina, Halkida na Evboji, Lemnos in Imbros v severnem Egejskem morju, Naksos in Andros v južnem Egejskem morju ter Hersones, Hestiaje na Evboji, Ajgina in Lezbos (Thorley 1998: 62).

Značilnost kleruhij je bila, da so lahko naseljenci ohranili polne pravice in dolžnosti kot antični državljani, medtem ko so bili drugi kolonisti državljani svoje nove kolonije.¹¹ Kleruhije in kolonije so bile pomembne vsaj zaradi dveh razlogov; revnejšim so ponujale zemljo in tako izboljšanje njihovega položaja, hkrati pa so te naselbine tvorile mrežo antičnih oporišč (Thorley 1998: 62-63).

2.3.11 Državne finance

Klejstenova reforma ni zahtevala nobenih dodatnih državnih stroškov, saj do leta 460 javne službe niso bile plačane. Državni dohodek so večinoma črpali iz lastniške posesti, predvsem rudnikov srebra, iz dvoidstotnega davka na vse blago, ki je bilo pripeljano iz pristanišča Pirej ter iz kazni in sodnih pristojbin. Davka na dohodek niso poznali, čeprav so metojki in prostitutke plačevali glavarino. Po ustanovitvi atiško-delske pomorske zveze se je v blagajno stekal prispevek zavezniških držav (Thorley 1998: 63-66).

2.3. 12 Demi

Celotno delovanje države je funkcioniralo zaradi učinkovite organizacije vsakega od 139 demov. Demi so bili uveljavljeni kot organizacijske enote že pred uvedbo Klejstenovih reform. Klejsten jih je le uporabil kot temeljne enote novega političnega sistema; državljan se je vpisal v demu, kateremu pripadnost je čutil, in tudi njegovi potomci so ostali člani tega dema, četudi so se preselili. Demi so tako, bolj kot geografske enote, predstavljali skupine državljanov, ki so čutili zavezanost nekemu okolju. Vsak dem je imel svojega političnega vodjo, ki se je imenoval demarh. Demarha so izbirali vsako leto, z žrebom. Večji demi so imeli tudi druge uslužbence; zakladnike in uradnike za verske zadeve. Vsak dem je imel zbor vseh državljanov, ki mu je predsedoval demarh, srečevali pa so se vsaj

---

¹¹ V tem času so Atenci ustanavljali tudi kolonije, npr. Brei v Trakiji, pri Turiji v južni Italiji in pri Amfipoli v Trakiji (Thorley 1998: 62-63).

enkrat letno. Glavna opravila so bila sledeča: 1) vzdrževanje natančne evidence vseh državljanov v demu (preverjanje veljavnosti prijave za državljanstvo), 2) izvajanje dolžnosti za ohranjanje krajevnih kultov (oskrbovanje templjev, organizacija praznikov, žrtvovanj, ipd.), 3) opravljanje posredniških nalog za državo (nabor kandidatov za mornarico, pobiranje davkov, opravljanje obredov v imenu države), 4) izbor članov za bulé ter 5) odobravanje napisov v čast uglednih državljanov (Thorley 1998: 66-68).

2.4. POVZETEK

Klejstenovo ime bo vedno ostalo vpisano v zgodovino kot ime iznajditelja demokracije. Čeprav je k iznajdbi demokratične ureditve veliko prispeval tudi Solon, predvsem z uveljavitvijo sodnega sistema, so bile Klejstenove reforme veliko bolj daljnosežne. Klejsten je sicer pustil precejšno moč in predvsem ugled areopagu, v čimer je videl nujno nasprotje novim pooblastilom buléja in eklezije ter tako ravnovesje. Poleg tega pa si je z vzpostavitvijo nove upravne delitve zagotovil, da nobena od aristokratskih družin ni mogla prevzeti oblasti. Tako je bil Klejsten prepričan o pravičnosti radikalne demokracije, ki jo je vzpostavil ter o tem, da bo lahko takšen sistem reproduciral samega sebe, omogočal državljanškemu telesu, da samo odloča o svoji usodi in se tako ohranja. antični državljanji so bili nad Klejstenovimi reformami in tako nad demokracijo navdušeni. V kasnejšem času je sicer prišlo do določenih sprememb, ki so potekale predvsem v smeri večjega nadzora in udeležbe državljanov pri oblasti.

2.5 Značilnosti antične demokracije

Temeljne značilnosti antične demokracije lahko povzamemo v štirih temeljnih točkah: 1) državljanke svoboščine (polis je bil pred posameznikom, svoboda je bila v vladavini zakona; vladajo državljanji (moški nad dvajset let), ki so politično enaki; ženske in tujci nimajo političnih pravic; vsi državljanji lahko sodelujejo pri

oblikovanju zakonodaje), 2) ločitev oblasti (posameznik je del države, javno in zasebno sta prepletena; ni nadzora nad skupščino), 3) volilna pravica (pravica do sodelovanja s strani vseh državljanov; vse javne službe so dosegljive vsem državljanom; volitve kot take ne obstajajo, govorimo o neposredni participaciji) ter 4) neposredna – posredna demokracija (antični model predstavlja neposredno demokracijo, ki ni poznala strank v današnjem pomenu, sodniških elit in medijev) (Held 1989).

3. MODERNA DEMOKRACIJA

Med antično in moderno demokracijo, ki se je razvila v 18. in 19. stoletju, ni zgodovinske kontinuitete. Po zatonu antične demokracije v letu 322 pr.n.št., podoben sistem ni obstajal več kot 2000 let. Vendar pa imata antična in moderna demokracija kar nekaj skupnih točk. Tako je npr. Hensen (1996) dokazal, da imata obe demokraciji triado skupnih vrednot; demokracija (*demokratia*), svoboda (*eleutería*) in enakost (*isótes*). Dejstvo pa je, da so zgodovinska oddaljenost in družbene spremembe, ki so se pojavile, spremenile pomen teh vrednot.

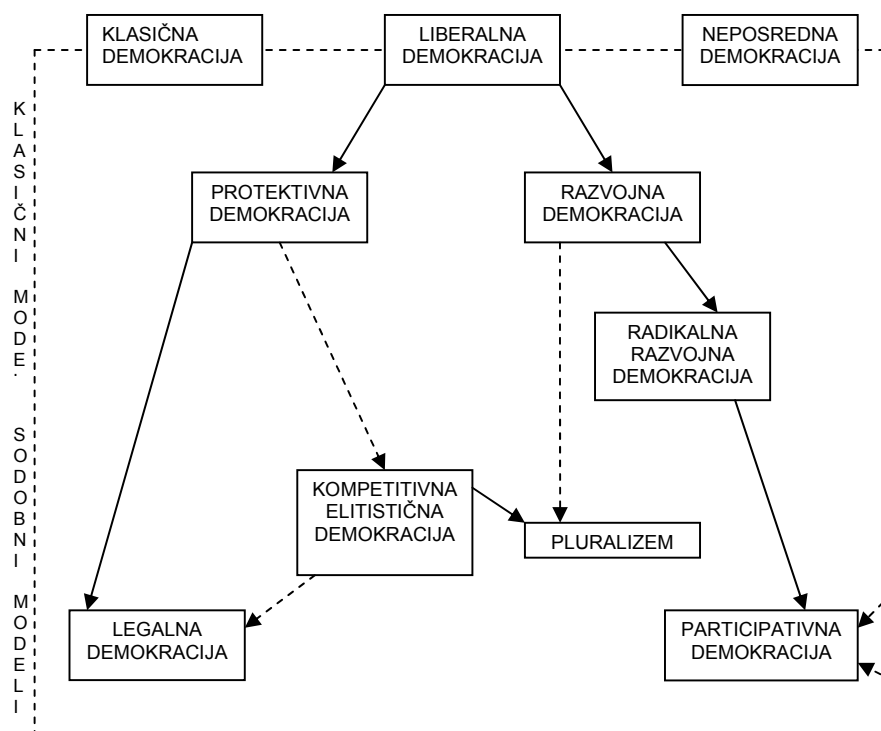
V 18. in 19. stoletju so se politični misleci ukvarjali z mislijo, da je demokracija mogoča le na malem ozemlju, z maloštevilnim prebivalstvom (npr. Rousseau in Montesquieu). Vsakršen poskus, da bi demokracijo vpeljali na raven nacionalne države se je zdel brezupen, saj so države obsegale velike teritorije z večmilijonskim prebivalstvom. Rešitev problema pa se je pojavila z vpeljavo predstavniškega sistema (Dahl 1989). Sam sistem predstavnštva se ni pojavil kot demokratična institucija, razvil se je v srednjem veku v sklopu monarhičnega in aristokratskega sistema vlade (Kielmansegg 1988). Pokazalo se je, da ga je mogoče kombinirati z demokratičnimi načeli, kar Dahl (1989) opredeljuje kot »drugo demokratično preobrazbo«, ki je vodila do popolnoma nove oblike demokracije. Običajno se imenuje liberalna demokracija, ki je glede na tip predstavnštva posredna demokracija.

Temelj ideje liberalne demokracije sta dve, kronološko in vsebinsko povsem ločeni politični tradiciji: liberalizem in demokracija. Katere so bistvene značilnosti liberalizma? Med najbolj ključne lahko štejemo: z rojstvom pridobljena pravica do svobode (ne glede na razred, kulturno pripadnost ali lastnino), upravičenost do iskanja osebne sreče in (opurtonističnega) izkoriščanja ekonomskih možnosti. Kot ključne značilnosti demokracije pa lahko navedemo: politična enakost, socialna uravnoteženost družbe ter moralna zavezanost posameznika za

sodelovanje pri zadevah, ki se tičejo skupnosti. Na kakšen način sta se uspeli tako različni politični tradiciji ne samo združiti, ampak postati prevladujoča oblika politične organiziranosti zahodne družbe v zadnjih dveh stoletjih?

V nadaljevanju bom predstavila temeljne ideje političnih mislecev, ki so pomembno prispevali k razvoju in opredelitvi moderne demokracije, t.j. liberalne predstavniške demokracije, v kontekstu njihovega navezovanja na antično demokracijo (razlike in podobnosti), prek pregleda del avtorjev pa tudi osnovne klasične modele demokracije.

Preglednica 2: Različice demokratičnih modelov (po Held 1989: 16)

3.1 LIBERALNO PROTEKTIVNA DEMOKRACIJA

Med predstavnike liberalne protektivne demokracije lahko štejemo Machiavellija, Hobbesa, Locka, Montesquieuja, Madisona (bil je eden izmed ključnih "arhitektov" ameriške ustave), Benthama ter Milla (ključna zagovornika angleškega liberalizma). Slednja sta bila prepričana, da morajo biti voditelji odgovorni vladanim prek političnih mehanizmov (med drugim tajno glasovanje, regularno glasovanje, rivalstvo med potencialnimi predstavniki, ipd.), ki dajejo državljanom zadovoljiva sredstva za izbiro in nadzorovanje političnih odločitev.

3.1.1 JOHN LOCKE

Teorije o družbeni pogodbi se pojavijo v 17. in 18. stoletju, ko so nekateri filozofi začeli zavračati Aristotela in njegovo misel o tem, da ima vsak človek vcepljeno misel o naravni državotvornosti, da je družbeno bitje. Teorija o družbeni pogodbi je izrazito individualistična, družba namreč šele nastane z (teoretično) družbeno pogodbo, prej je ni bilo, njena glavna misel pa je, da država in tudi celotna družbena ureditev ne izhaja iz boga ali kakšne naravno dane družbenosti. To torej pomeni, da človek po naravi ni družbeno bitje, kakršno je bilo prepričanje prej, ampak posameznik, individuum.

Locke je napisal knjigo Dve razpravi o vladi (prvič objavljeni v letu 1690) in s svojim ugovorom proti hobbessovskemu argumentu, da lahko posamezniki živijo drug z drugim le, če jih vodi narek nedeljivega suverena, predpostavil celotno tradicijo protektivne demokracije. Tako pravi: »To pomeni misliti, da so ljudje tako neumni, da se previdno izogibajo škodi, ki jim jo lahko povzročijo bele podlasice ali lisice, vendar pa so zadovoljni in celo mislijo, da so varni, če jih požrejo levi. Težko je torej verjeti, da bi ljudje, ki še ostalim ljudem ne zaupajo zadosti, investirali vse svoje zaupanje v vsemogočnega vladarja, ki naj bi skrbel za njih.« (Locke 1978: 141).

Prav tako kot Hobbes¹² je tudi Locke govoril o naravnem stanju in družbeni pogodbi. Vendar se je on teh dveh pojmov lotil na drugačen način in sicer, da je naravno stanje moralno stanje, v katerega je vsakdo med nami rojen že s tem, ker nas je ustvaril bog. Ljudje so v naravnem stanju po Locku svobodni ter enaki in vsakdo si lahko nakopiči prav toliko naravne lastnine, kolikor je lahko porabi in toliko časa, dokler jo pušča še za druge. Na tem mestu pa se Locke razlikuje od Hobbesa. Hobbesova politična filozofija namreč predpostavlja stanje pomanjkanja, medtem ko Lockova, stanje obilja. Po Locku naravno stanje ni vojno stanje, vendar vseeno prihaja do določenih nevšečnosti in predvsem do različnih interpretacij kaj je po naravnem zakonu prav in kaj ne. Zato ljudje ustvarijo tako družbo kot državo (vlado, ki vlada s privolitvijo posameznikov). Slednja si mora prizadevati za cilje vladanih drugače lahko ljudje odpokličejo svoje delegate ali pa odpravijo obstoječo obliko vladanja. Tudi na tem mestu lahko govorimo o bistvenih razlikah med Hobbesom in Lockom. Medtem, ko pri prvem ljudje prenesejo svoje pravice na suverena in mu jih ne morejo več vzeti, lahko pri Locku suverenu, če se ne ravna po naravnem zakonu in ga pogosto krši, odvzamejo svoje pravice in predajo na koga drugega; torej suverenost ostaja pri ljudeh (Maier 1998: 14-15). Glavni cilj države je po Locku tako: ohranjanje svobode, življenja in posesti. V knjigi Dve razpravi o vladanju je povedal, »/.../ da pravice vladarja niso od boga dane /.../ in da mu jih ljudstvo, če z njimi ravna nepreudarno, lahko tudi odvzame.« (Locke 1978: 144).

Locke tudi razloči zakonodajno in izvršno (na katero navezuje tudi sodstvo) oblast. Zakonodajno telo uzakonja pravila v skladu z naravnim zakonom, izvršna oblast pa uveljavlja legalni sistem. Takšna ločitev oblasti je potrebna, ker bi lahko bila prevelika skušnjava za človeka, če bi lahko sebe izvzel iz zakonov in bi jih krojil v svojo korist. Locke je tako eden prvih velikih zagovornikov liberalizma.

---

¹² V Leviathanu (1651) Hobbes človeška bitja predstavlja kot sebične iskalce zadovoljitve lastnih interesov. Posamezniki v »naravnem stanju«, stanju brez oblasti delujejo le sebi v prid; rezultat je »vojna vseh proti vsem«. Hobbes pravi, da morajo posamezniki predati svoje pravice močni avtoriteti, z njo skleniti družbeno pogodbo in se tako zaščititi.

3.1.2 CHARLES-LOUIS MONTESQUIEU

Montesquieu je občudoval klasični polis, predvsem njegov ideal dejavnega državljana, ki je neposredno udeležen v politični skupnosti. Ker pa je bila takšna ureditev v velikih državah nemogoča, se je strinjal s predstavniškim režimom (Keohane 1972).

V okoliščinah sodobnega režima je Montesquieu dajal prednost vladanju v obliki državnega sistema po vzoru angleške ustavne monarhije in čeprav je njegova interpretacija doživela veliko kritik, je vseeno imel velik vpliv na ustanovitelje novih političnih skupnosti (v Severni Ameriki). Že Machiavelli¹³ in Locke pred njim sta zagovarjala in dojela pomen t.i. "mešane države", kjer je delitev oblasti osrednjega pomena, da se ohrani svoboda. Montesquieu je to teorijo postavil v središče svojih nauk. Trdil je, da se bo zakon brez mešanega vladanja vedno prevesil v posebne interese določene skupine. Zato je striktno postavil ločnice med zakonodajno, izvršno in sodno oblastjo ter trdil, da ne more biti svobode, če isti človek ali isto telo izvršuje te tri oblasti. Trdil je, da bi morala biti izvršna oblast v rokah monarha; ta bi imel tudi nadzor nad vojsko in pravico do veta. Vendar bi bil monarh tudi zakonsko omejen, da se ne bi vmešaval v delo zakonodajne oblasti, ki naj bi bila v rokah plemstva in ljudstva (razdeljena v dva doma - zgornji in spodnji). Zakonodajna oblast tako ne bi imela v nadzoru samo izboljševanja in spreminjanje zakonov, ampak bi ohranila tudi nadzor nad davčno osnovo, po potrebi bi lahko tudi razpustila ali finančno omejila vojsko. Medtem, ko je Locke imel sodstvo le za roko izvršne oblasti, pa je Montesquieu poudaril, da mora biti sodstvo neodvisno, za ohranitev pravic posameznikov. Njihove pravice ne morejo biti zajamčene, če lahko naletijo na »/.../ strašno oblast kombiniranega izvrševalca, zakonodajalca, sodnika in porotnika.« (Montesquieu 1996: 71).

---

¹³ Niccolo Machiavelli (1469-1527) velja za enega izmed prvih teoretikov moderne države. Za razliko od Platona in Aristotela ni verjel, da obstaja nek od boga dan okvir, ki bi urejal politično življenje. Trdil je, da je to je naloga politike, ki ji je pripisoval vzvišen položaj v družbenem življenju. Prva naloga politike je tako, da ustvari stabilnost in red v svetu.

Montesquieu je poudarjal potrebo po ustavni vladavini, torej potrebo po tako razdeljeni politični oblasti, da, ko hoče ena stran izkoristiti svojo moč jo zadrži/ovira/kaznuje druga. Montesquieujev prispevek tako lahko razumemo kot enega pomembnejših v nadaljnjem razvoju in oblikovanju demokracije (Pitamic 1927: 99-100).

3.1.3 JAMES BENTHAM in JAMES MILL

Bentham in Mill sta hotela uveljaviti bolj radikalen pogled na pravice posameznikov in njihovo pravico do vplivanja na oblast. Liberalna demokracija naj bi po njunem zagotovila, da so voditelji odgovorni vladanim in da vladajo tako, kot si oni želijo. O vladi se odloča s tajnimi in rednimi volitvami, odloča pa večina. Pomembna je tudi kompetitivnost med različnimi strankami, potencialnimi političnimi predstavniki, ter ločitev oblasti (sodna, izvršna, zakonodajna) in svoboda tiska, govora in javnega združevanja. Utilitaristi nudijo eno najjasnejših utemeljitev liberalne države, za katero je pomembno, da lahko državljani zadovoljujejo svoje interese, da lahko svobodno sodelujejo pri ekonomskih poslih, na trgu menjavajo delo in blago in si prisvajajo vire. To pa so tudi ideje angleškega kapitalizma 19. stoletja.

Zagovarjajo tudi idejo minimalne države. Država naj bi delovala na način, ki bi čim manj vplival na življenje posameznikov. Vmešavanje države bi tako segalo le tako daleč, dokler bi bila koristna in bi s tem povečala javno dobro. Treba pa je tudi poudariti, da so v javnih zadevah, kljub kar velikemu napredku, še vedno lahko sodelovali le moški in še ti so po večini morali imeti lastnino. Patriarhalna struktura javnega (in tudi zasebnega) je bila še vedno sama po sebi razumljiva. Vseeno se, še posebej pri Benthamu, ki je bil radikalnejši od Milla, že nakazuje možnost splošne volilne pravice. Millovo in Benthamovo utilitaristično idejo so tako pojmovali kot osnovni model demokracije za sodobno industrijsko družbo (Bogdanor 1992: 43-45).

3.1.4 JAMES MADISON

Federalisti so na podlagi Hobbesovih in Lockovih idej ustvarili politično strategijo za Ameriko in njene zvezne države; prej teoretične ideje so nadgradili in jih pretvorili v prakso. Med ameriške federaliste spadajo: James Madison, Alexander Hamilton in John Jay. Obljubljali so razcvet trgovine pod zvezno vlado. Poudarjali so, da njihov sistem ni demokracija (s tem so imeli v mislih grško demokracijo), ampak predstavniška demokracija, njihov ideal pa je bila velika razširjena republika. Oblast ločijo na zakonodajno, izvršno in sodno, z namenom zavarovati se pred tiranijo in zagotoviti življenje, svobodo ter lastnino.

James Maddison (1751-1836) je prevedel nekatere najbolj znane Hobbesove, Lockove in Montesquieujeve ideje ter (tudi) na njihovi podlagi ustvaril svojo politično teorijo in strategijo, ki je bila zelo pomembna za Ameriko in njeno ustavo. Od Hobbesa si je izposodil idejo, da je politika utemeljena na sebičnosti - "Človek je slab, družba ga more popravljati" (Hobbes v Held: 75). Locku je priznaval, da je imel prav, ko je rekel, da je bistveno, da zavarujemo posameznikovo svobodo z institucijami javne oblasti, ki mora biti legalno določena in odgovorna ljudstvu. Uporabil je tudi Montesquieujevo idejo o delitvi oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno, ker je to bistveno za oblikovanje legitimne države. Tako je vzpostavil sistem »checks and balances«, ki predpostavlja ločitev in razpršitev oblasti.

V nasprotju z Montesquiejem je Madison nasprotoval organizaciji antičnih republik, njegova sodba pa je bila v marsičem podobna Platonovi – včasih celo bolj nepopustljiva, ker jo je podpiral z hobbesovsko predpostavko o človeški naravi. Njegovo mnenje je bilo, da so bile čiste demokracije vselej nestrpne, nepravilne in nestabilne, ljudstvo pa je pri političnih sodbah vodila strast ali interes večine, zato se tudi ne gre čuditi, da so tako hitro propadle.

Problemi frakcij

Za Madisona je frakcija: » /.../ število državljanov – večina ali manjšina -, ki jih združuje in spodbuja k delovanju skupni impulz strasti ali interesa, ki je nasproten pravicam drugih državljanov ali pa trajnim in skupnim interesom skupnosti.« (Madison 1982: 43). Kot vzrok frakcij je Madison videl različno in neenako porazdelitev oblasti. Ljudje z in brez lastnine imajo po njegovem različne interese v družbi.¹⁴

Meni, da je najboljša rešitev odprava posledic in ne vzrokov nasprotij. Tako je bil njegov ideal močna ameriška država, ki bi bila zaščitnica pred tiranijo in se trudila nadzorovati frakcije. Država bi po njegovem morala biti organizirana po republikanskih načelih; državljanji naj bi imeli moč, da zamenjajo svoje predstavnike. Politične težave, ki bi jih poizkušale povzročiti manjšine, bi tako lahko presegli z volitvami, kjer bi večina lahko zatrla slabe namere manjšine. Pri tem se seveda lahko pojavi t.i. tiranija večine, vendar je Madison predlagal rešitev. Menil je, da je bistvenega pomena to, da državljanji z volitvami prenesejo svoje pravice na majhno število državljanov. Kot pravi v Federalističnih spisih: »Predstavništvo namesto osebne srečevanja posameznikov je, sicer v nepopolni obliki, najbolj poznano v antični politični skupnosti, tako, da le v moderni dobi lahko iščemo poučne primere.« (Madison 1982: 267). Predstavniki bodo po njegovem zagotovo dovolj kompetentni in sposobni, da bodo uvideli kakšen je pravi interes države in ljudi. Drugi pogoj je razširjena republika, ki mora obsegati veliko ozemlje in znatno število prebivalcev. Razlogov za to je več; 1) število predstavnikov mora doseči določeno raven, "da bi varovalo pred spletkami peščice" (seveda ne sme biti preveliko, da ne bi tvegali zmede množice), 2) veliko ljudi pa pomeni tudi večji izbor kandidatov in večje volilno telo, ki bo tudi prej prepoznalo nevredne kandidate, 3) velika država prinaša tudi velike družbene razlike in zato je manj možnosti za tiranijo večine.

---

¹⁴ Marx in Engels sta problem hotela rešiti z odpravo lastnine (in razredov), a Madison je trdil, da to ne bi rešilo problema, saj iz tega ne bi izhajala homogenost interesov. Tako Madison zavrne odpravo vzrokov, saj je prepričan da to ni rešitev.

Interesi manjšine pa bi se lahko hitro izgubili v tako veliki republiki, zato Madison ponudi protiutež v obliki zveznih držav. Tako se veliki in združeni interesi naslavlja na zvezno raven, lokalni in posebni pa na raven posameznih enot (lahko posamezne zvezne države ali ožje lokalne skupnosti). Oblast mora biti razdeljena na izvršno, zakonodajno in sodno na obeh ravneh in tako je, pravi Madison, svoboda najboljše zavarovana.

3.1.5 Značilnosti liberalne protektivne demokracije

Temeljne ideje liberalne protektivne demokracije lahko povzamemo v naslednjih točkah: 1) državljanske svoboščine (visoka raven političnih in civilnih pravic – svoboda izražanja, govora, združevanja, glasovanja in prepričanja; pomembna je ustavnost zagotovitve enakosti pred zakonom, državljani zahtevajo zaščito pred voditelji, 2) ločitev in omejitev oblasti (državna oblast je ločena na izvršilno, zakonodajno in sodno; ločitev države in civilne družbe; obstajajo rivalski centri oblasti in interesne skupine), 3) volilna pravica (obstajajo redne in tajne volitve kot institucionalna osnova za vzpostavitev odgovornosti; volilna pravica odraslih moških strogo temelji na posedovanju lastnine), 4) neposredna – posredna demokracija (predstavniški sistem parlamentarnega vladanja, suverenost je posredno pri ljudstvu, podeljena je predstavnikom, ki lahko legitimno opravljajo državne funkcije) (Held 1989).

3.2 RADIKALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA

3.2.1 JEAN-JACQUES ROUSSEAU

V zgodnjem obdobju razsvetljenstva je idejo neposredne demokracije zastopal Jean-Jacques Rousseau, ki je velik pomen namenjal suverenosti ljudstva in splošni volji ljudstva. Rousseau je bil kritičen do pojma demokracije, ki ga je povezoval s klasičnimi Atenami. Menil je, da se Atene ne bi mogle obdržati kot

politični ideal, trdil je, da je njegov model bolj povezan z zapuščino republikanskega Rima. Rousseau je posameznike videl kot neposredno vključene v oblikovanje zakonov, ki uravnavajo njihova življenja. Suverena avtoriteta je ljudstvo, ki oblikuje predpise po katerih živi. Tako lahko vidimo, da je Rousseau izpostavljajal pojem dejavnega, vključenega državljanstva. Vloga državljan je najvišja vloga, za katero si lahko prizadeva posameznik. Trdil je, da lahko neposredna demokracija dobro in uspešno deluje le v majhnih skupnostih, v katerih se ljudje med seboj ne razlikujejo,¹⁵ kjer obstaja razpršena lastnina in kjer je ohranjena gospodinjska vloga žensk (le tako je mogoča neposredna participacija moških pri določanju zakonov in v ostali politiki).

Rousseau je uspel temeljna načela antične demokracije prenesti v nov družben kontekst, s čimer je dokazal, da je mogoče sistem direktne demokracije vzpostaviti tudi v novih, od grških bistveno različnih, razmerah ter da so za zagotavljanje neposredne povezave med ljudstvom in oblastjo primerne tudi klasične republikanske institucije (Morrow 1998: 97-99).

Takšnega dela se je Rousseau lotil, ker je ugotovil, da obstajajo mnoge pomanjkljivosti liberalnega sistema predstavnštva in delovanja liberalno demokratičnega sistema v celoti. Tako je v Družbeni pogodbi zapisal:

»Suverenost ljudstva ne more biti zastopana /.../ (ker) ljudski delegati niso in ne morejo biti njeni predstavniki, so zgolj njeni posredniki in ne morejo biti o ničemer dokončno odločati. /.../. Vsak zakon, ki ga ljudstvo osebno ni ratificiralo je prazen /.../ (in) sploh ni zakon. /.../. Angleško ljudstvo samo sebi verjame, da je svobodno, vendar se hudo moti; svobodno je le med volitvami članov parlamenta; brž ko so člani izvoljeni je ljudstvo zasluženo.« (Rousseau 2001: 112).

Rousseau je v želji, da bi še jasneje podal svoje prepričanje, uvedel dva nova pojma: splošno voljo in voljo vseh, pri čemer je splošno voljo razlagal kot skupek

---

¹⁵ Pri tem velik poudarek namenja razlikam v socialnem statusu, saj naj bi razlike na socialni ravni v veliki meri škodovale demokraciji (Rousseau 2001: 86).

sodb o skupnem dobrem, drugega pa kot skupek osebnih domislekov in individualnih želja (Held 1989: 80). Poudaril je, da volja vseh ne more zadostiti potreb demokracije in da mora družba, seveda, če želi ohranjati dosežen demokratičen minimum, v oblikovanje splošne volje investirati veliko energije.

Rousseau je največjo nevarnost predstavnškega sistema liberalne demokracije videl v otopelosti družbe in v odmiku od odločujočega, močnega *demosa*. Vendar je Rousseau v Družbeni pogodbi zapisal, da se »Atene ne bi mogle obdržati kot politični ideal, ker se jim ni uspelo vključiti jasne ločitve med zakonodajnimi in izvršilnimi funkcijami.« (Rousseau 2001: 43). Dejstvo je namreč, da so se isti ljudje menjali med vsemi tremi vejami oblasti. Liberalno demokratska teorija si je Rousseauja prilastila, ker je vladarja (kot osrednjo točko politične moči) podvrgel splošni volji in na ta način utrdil vlogo predstavnštva v okviru političnega sistema (Held 1989: 77-83).

3.2.2 Značilnosti radikalno razvojne demokracije

Temeljne ideje radikalno razvojne demokracije lahko povzamemo v naslednjih točkah: 1) državljanske svoboščine (posamezniki morajo privoliti v vladanje z družbeno pogodbo; suverenost izhaja iz ljudstva, ljudstvu je tako suverena avtoriteta, ki sprejema zakon; vsi uživajo enako svobodo, 2) ločitev in omejitev oblasti (ločitev zakonodajnih in izvršilnih funkcij; zakonodajna oblast pripada ljudstvu, izvršilna pa je v rokah vladarja, ki je izvoljen ali izžreban; zakonodajna veja ima prevlado nad izvršilno vejo oblasti), 3) volilna pravica (ženske in reveži so izključeni iz ljudstva in volitev; zakoni veljajo, ko jih potrdi ljudstvo), 4) neposredna – posredna demokracija (neposredna demokracija, saj gre za neposredno sodelovanje državljanov na javnih zborih; obstaja ideja neposredne demokracije v zakonodaji; predstavniki so ljudski pooblaščenca, dajejo le pobude in predloge zakona, ki jih potem ljudstvo sprejme neposredno) (Held 1989).

3.3 LIBERALNO RAZVOJNA DEMOKRACIJA

Glavni predstavnik liberalne razvojne demokracije je bil zagotovo John Stuart Mill s svojim delom O svobodi, ki je načrtoval pot sodobnim liberalnim mislecom. Drugi prav tako pomembni predstavniki so: Thomas Paine, ki je napisal knjigo Pravice človeka, Thomas Jefferson in Alexis de Tocqueville¹⁶ s knjigo Demokracija v Ameriki, v kateri je analiziral stanje v Ameriki.

3.3.1 JOHN STUART MILL

John Stuart Mill (1806-1873) je v veliki meri določil smer sodobne liberalno demokratične misli. Povezal je politični liberalizem z vsem tistim, kar je do takrat prinesel razvoj demokracije. Prizadeval si je za večjo stopnjo individualne svobode, odgovornejšo vlado in učinkovito vladno upravljanje. Zanj liberalno demokratična ali predstavniška vlada ni bila pomembna zgolj za vzpostavitev meje iskanju individualne zadovoljitve, ampak tudi zato, ker je pomemben vidik svobodnega razvoja individualnosti. Pravi da je participacija v političnem življenju ključnega pomena za ustvarjanje neposrednega zanimanja za vladanje in tako za osnove državljanstva. Tako je Mill demokratično politiko pojmoval kot bistven mehanizem moralnega samorazvoja (Held 1989: 89).

Po Millovem mnenju se v sodobni družbi ne bi mogla ohraniti nekdanja grška ideja polisa in neposredne demokracije. Pravi, da je vladanje ljudstva v prostoru, ki presega velikost mesta norost. Tako izpostavlja problem večjih teritorialnih enot, ki takšnega vladanja ne omogočajo. Pravi, da je najboljša oblika vladanja v sodobnih okoliščinah predstavniški demokratični sistem, v katerem lahko ljudje prek predstavnikov, ki jih izberejo sami izvršujejo nadzorno oblast. Predstavniški sistem, ki vključuje svobodo govora, tiska in združevanja namreč nudi

---

¹⁶ Alexis de Tocqueville, se je ukvarjal z demokracijo v Ameriki pravi, da na demokracijo prežijo številne nevarnosti, ena najnevarnejših pa je prekomerni egalitarizem, ki pa se mu je mogoče zoperstaviti predvsem s svobodo (Rizman 1992: 396).

mehanizem, s katerim je nadzor mogoč; parlament je središče razuma in razprave, hkrati je nadzorovalno telo ter zaradi same tekme do izvolitve izbira najbolj razumne in intelektualne ljudi. Mill celo pravi, da alternativa predstavniškemu sistemu ne obstaja. Kljub temu, da se načeloma strinja s splošno volilno pravico, zagovarja kompleksen sistem pluralističnih volitev, ker bi onemogočil množice, delavski razred, da bil sodeloval. Hkrati zagovarja sistem, ki bi vsakemu zagotovil en glas, tistim, ki so pametnejši in bolj talentirani pa bi jih imeli celo več. Kot vodilo za dodelitev glasov je Mill izpostavil poklicni položaj, svoje pojmovanje demokracije pa razume sledeče; tistih z večjim znanjem ne bi mogli preglasovati oni z manjšim znanjem. Mill pravi, da obstaja razlika med nadzorom vlade in dejanskim vladanjem; tisti, ki opravljajo eno, naj ne delajo tudi drugega. Ljudski nadzor in učinkovitost sta lahko koristna samo, če obstaja spoznanje različnih osnov med njima. Tako bi moral parlament imenovati posameznike na izvršne položaje, zagotoviti osrednji forum za artikulacijo želja in zahtev ter razprav in kritik. Tako bi deloval kot vrhovni porok nacionalne pritrditve in privolitve. Parlament naj bi imel zgolj pravico veta na zakonodajo, ki pa jo predlaga in sestavi neizvoljena skupina strokovnjakov (Held 1989: 95-98).

Državna dejavnost naj bi bila omejena v smislu, da se vsakemu državljanu zagotovi največjo možno svobodo. Zapisal je: »Družbeno in politično vmešavanje v individualno svobodo je lahko upravičeno le tedaj, ko dejanje, bodisi namerno, bodisi nenamerno, zadeva druge, torej le tedaj, ko škodi drugim.« (Mill 1994: 78).

Značilna območja svobode so tako postala: svoboda misli, občutkov, razprave, in objavljanja; svoboda okusov, prizadevanj; svoboda združevanja, povezovanja. Vse to seveda ob predpostavki, da z njimi ne škodujemo drugim: »svoboda posameznika se konča tam, kjer se začne svoboda drugega človeka« (Mill 1994:165). To pa lahko zagotovi predstavniška demokracija, ki pa je kombinirana s politično ekonomijo svobode trga.¹⁷

---

¹⁷ Mill v eseju O svobodi (prvič objavljeni v letu 1859) govori o nauku *laissez-faire* kot o nauku, ki se opira na enako trdne temelje kot načelo svobode. Za vse omejitve trgovanja je menil, da so

Mill tako državi regulativno in prisilno oblast zreducira na najnižjo možno stopnjo. Njegovo vizijo državne ureditve tako lahko razumemo kot liberalno-demokratsko pojmovanje »/.../ dinamično harmoničnega ravnotežja; dinamičnega zato, ker nudi svoboden samorazvoj posameznikov, harmoničnega, ker je zaradi konkurenčnih političnih in ekonomskih odnosov, utemeljenih na enako menjavi, nadzor nad družbo očitno v mnogih pogledih odveč.« (Held 1989: 98-99).

3.3.2 Značilnosti liberalno razvojne demokracije

Temeljne ideje liberalno razvojne demokracije lahko povzamemo v naslednjih točkah: 1) državljanske svoboščine (država naj se ne vmešava v življenje posameznika; obstaja podpora razvoju individualnih pravic ter vključenost državljanov v različne veje vladanja; pomembna je svoboda mišljenja ter razpravljanja, poudarek je tudi na emancipaciji žensk), 2) ločitev in omejitev oblasti (obstaja ustavni nadzor za zagotovitev omejitev in ločevanja državne oblasti; razmejitev parlamenta od birokracije; odgovornejša vlada), 3) volilna pravica (splošna volilna pravica, redne in tajne volitve; enakopravnost med spoloma), 4) neposredna – posredna demokracija (model posredne demokracije, predstavniško vladanje; obstaja raven sodelovanja državljanov pri lokalni oblasti, javnih razpravah in referendumih) (Held 1989).

3.4 LIBERALNA DEMOKRACIJA IN INSTITUTI NEPOSREDNEGA ODLOČANJA

Zagovorniki liberalne demokracije poudarjajo, da ima ljudstvo prek nekaterih institutov neposredne demokracije možnost neposrednega nadzora nad odločevalci in njihovim delom. Vendar kot poudarja Kavčič (1999: 34):« /.../ oblike direktne demokracije ne morejo nadomestiti oblik reprezentativne demokracije, lahko pa pomenijo pomembno dopolnitev in korektiv posrednim

---

zlo, saj niso prinesle zelenega rezultata; maksimizacije ekonomskega dobra – največje ekonomske koristi za vse (Mill 1994: 164-165).

načinom odločanja.« Tako lahko rečemo, da imajo instituti neposrednega odločanja pomembno vlogo v okviru pravno instrumentalističnega razumevanja obstoječih predstavniških sistemov, nikakor pa ne predstavljajo približevanja liberalne demokracije k neposredni.

Kot primera vpeljevanja institucij direktne demokracije v predstavniško obliko vladanja lahko navedemo referendum in ljudsko iniciativo, kot najbolj pogosti obliki neposrednega ljudskega odločanja.

3.4.1 REFERENDUM

Referendum¹⁸ je oblika neposrednega odločanja volivcev o ustavi, zakonu ali o drugem pravnem aktu in o drugem vprašanju, ki je pomembno za družbo. S pravnega vidika pomeni referendum pravico vseh državljanov, ki imajo volilno oziroma glasovalno pravico, da s splošnim glasovanjem odločijo o nekem aktu zakonodajnega telesa. Z vidika delovanja državne oblasti pa pomeni način participacije ljudstva pri sprejemanju najpomembnejših pravnih in političnih odločitev, ki so sicer v pristojnosti predstavniškega telesa. Referendumu podobna institucija je plebiscit. Ponavadi ju ločimo tako, da pravimo, da se referendum uporablja za odločanje o ustavnih in zakonskih vprašanjih, torej o vprašanjih, ki so v pristojnosti zakonodajnega telesa, plebiscit pa v zvezi z izjavljanjem o obliki vladavine, izbiri in pristojnosti šefa države ali o drugih pomembnih političnih vprašanjih, torej vprašanjih izvršne veje oblasti. V običajnem pojmovniku se referendum¹⁹ in plebiscit uporabljata kot sinonima.

---

¹⁸ Referendum je bil kot direktna oblika vladavine v predstavniški sistem prvič vpeljan z Ludvikom XVIII, ki je po zatrtju francoske revolucije skušal umiriti množice. V tem kontekstu lahko referendum razumemo kot legitimacijsko sredstvo.

¹⁹ Razvrstitve referendumov so sicer različne, običajno pa jih razlikujemo glede na območje, na katerem se uporablja, glede na vsebino oziroma predmet, glede na obveznost uporabe, glede na čas uporabe in glede na pravno moč na referendumu sprejete odločitve oziroma vezanost predstavniškega telesa nanjo. Glede na območje je lahko referendum splošni (kadar se razpiše za območje celotne države) ali lokalni (za območje lokalne skupnosti). Glede na vsebino razlikujemo med ustavnorevizijskim in zakonodajnim referendumom ter referendumom o drugih

Referendum ni samo združljiv s sodobnim predstavniškim sistemom, ampak je njegovo nujno dopolnilo. Z referendumom volivci neposredno sprejmejo tiste najpomembnejše odločitve, za katere se tako odločijo pri snovanju temeljev ustavnega sistema in to tudi določijo v ustavi. Tako volivcem ni potrebno čakati, da bi svojo suverenost uveljavljali samo vsaka štiri leta na volitvah, ko svoje nestrinjanje z delom parlamenta izrazijo tako, da poslancev, ki so sprejemali odločitve v nasprotju z njihovo voljo, pač več ne izvolijo.

3.4.2 LJUDSKA INICIATIVA

Pomembna oblika neposredne demokracije je tudi ljudska iniciativa, čeprav pri njej državljanom ni prepuščen nikakršen vzvod odločanja. Volivci lahko z njo sooblikujejo odločitev, vplivajo na njeno vsebino, ne morejo pa z njo neposredno vplivati na končno odločitev. Ta je v pristojnosti zakonodajnega organa oziroma izjemoma v rokah volilnega telesa (v primeru referenduma). Tako lahko v primeru, da se ji pridruži dovolj veliko število podpornikov, iniciativa zahteva ponovno presojo posameznega zakona. Po tem, ko stvar v roke prevzame parlament, je vloga civilne družbe pri odločanju dejansko nična, kar pomeni, da je ureditev izbrane problematike odvisna zgolj od razmerja sil v predstavniškem telesu in notranjih dogovorov (Kavčič 1999).

---

vprašanjih. Glede na obveznost uporabe pa ločimo obligatorni in fakultativni referendum, s tem da je obligatorni referendum lahko absolutno ali pa relativno obvezen. Glede na čas uporabe razlikujemo med predhodnim, naknadnim in razveljavitvenim referendumom, glede na pravno moč pa razlikujemo med referendumom z obvezno pravno močjo in posvetovalnim referendumom. Za razliko od ostalih vrst referenduma mnenje volivcev na posvetovalnem referendumu pravno ne zavezuje predstavniškega telesa, ampak le politično. Z ustavnorevidijskim oziroma ustavnim referendumom označujemo obliko neposrednega opredeljevanja volivcev o spremembi ustave ali o novi ustavi. Ta referendum je lahko obligatoren ali fakultativen. Praviloma je naknadni in le izjemoma predhodni; z njim torej državljani potrjujejo ali zavračajo že sprejeto ustavo oziroma njeno spremembo. Z zakonodajnim referendumom označujemo neposredno odločanje volivcev pri sprejemanju in spreminjanju zakona, za katerega je sicer pristojno predstavniško telo. Zakonodajni referendum je praviloma fakultativen in le izjemoma obligatoren, lahko je predhoden ali naknaden. V večini držav, ki poznajo referendum, se uporablja naknadni, le v manjšem številu predhodni referendum (Kavčič 1999).

3.5 POVZETEK

Prejšnji modeli demokracije so v večji meri poudarjali varovanje pravic in svoboščin večine, v dvajsetem stoletju pa se je pričelo poudarjanje pravic, interesov, želja, stališč in svobode vsakršnih manjšin. Izhodišče, prva podmena demokracije je tako postal posameznik, državljan, tj. posamezna enota družbe. Tako morata za vsakega posameznika veljati enakost pred zakonom ter enakopravnost, ki naj ne bi bila kršena v pravni državi.²⁰ V demokraciji mora tako biti družbeni sistem konstituiran tako, da je mogoče v njem odločati o problemih in razreševati dileme, prek glasovanja v različnih organih. Odločati mora večina, seveda ob dejstvu, da upošteva manjšinska stališča. Za demokracijo mora tako biti značilno vzdušje strpnosti in dialoga v družbi, hkrati pa enakost in svoboda kot moralno politični vrednoti, ki ju daje pravna država (Sruk 1995: 58-59).

Sodobne sisteme liberalne demokracije označuje dosledno ločevanje države in civilne družbe ter dominacija političnega predstavništva. Danes je tako poglobljena funkcija države nadzorovanje pravnih okvirov, ki omogočajo zaščito osnovnih posameznikovih pravic, med katerimi je liberalna demokracija izpostavila predvsem pravico do lastnine in pridobivanja gmotnih sredstev (Kymlick 2002: 94) ter pravico do združevanja v prostovoljne organizacije. Glavna funkcija civilne družbe pa lahko razumemo kot povezovanje državljanov, saj kot individuumi nimajo dovolj šne moči, da bi se zoperstavili državi, kar je zapisal že Locke (1978: 146):

»Edini način prek katerega se posameznik lahko odpove svojim naravnim pravicam je, da se v dogovoru z drugimi možmi poveže v skupnost z namenom a bi si zagotovil udobje, varnost in miroljubno koeksistenco v okolju, v katerem je njegova lastnina zavarovana in je ne ogrožajo tuji apetiti. To lahko store svobodni možje, ker s tem ne ogrožajo tuje svobode in ker ne posegajo bistveno v pravice, ki izhajajo iz naravnega

---

²⁰ Kljub vsemu moramo upoštevati, da so posamezna odstopanja od teh načel obstajala skozi dobršen del 20.stoletja. Tako je segregacija v ZDA obstajala do 70. let prejšnjega stoletja, kot tudi izključna volilna pravica moških v Švici.

stanja. Tako povezani moške lahko tvorijo enotno skupnost, ki deluje kot enovito politično telo in v katerem lahko večina deluje in odloča v smeri svojih interesov.«

Najpomembnejša naloga civilne družbe je tako nadziranje oblasti in vzdrževanje nenehne menjave vladajočih elit, kar pa najbolje zagotavljajo, po besedah zagovornikov liberalne demokracije, tajne volitve. Naslednje vprašanje, ki se zastavlja pa je, ali je civilna družba sposobna izbirati svoje predstavnike? Liberalna demokracija najde svojo argumentacijo v pozitivističnem prepričanju, da je dokaz sposobnosti tehtnega političnega odločanja članov družbe njihova ekonomska samostojnost. Torej, če so sposobni preživeti v okoliščinah prostega trga, potem so sposobni tudi razumnega odločanja o političnih vprašanjih.

Kot drug bistven element liberalne demokracije pa sem izpostavila sistem političnega predstavništva. Politično predstavništvo naj bi v osnovi racionaliziralo načela klasične demokracije. Odločanje na podlagi razprav, ki so jih poznali v antični Grčiji je v novih razmerah vsekakor nemogoče in tako je liberalna tradicija za svoje uspešno delovanje uporabila stare republikansko-aristokratske institucije in jim dala novo vlogo. Vsebinsko gledano sta tako vlada kot parlament obstajala že pred začetkom sedemnajstega stoletja, francoska revolucija pa je bila tista, ki ju je vključila v kontekst posredne demokracije. Skladno z liberalno demokracijo je idealno razmerje med ljudstvom in političnimi predstavniki sledeče. Ljudstvo na volitvah političnim predstavnikom podeli mandate in tako legitimira njihov položaj, politični predstavniki pa v zameno za zaupanje vestno in preišljeno vodijo državne posle. V primeru, da politični predstavniki niso uspešni, jih ima ljudstvo pravico zamenjati na demokratičen način ter oblast prepustiti drugim kandidatom. Sistem liberalne demokracije je tako med ljudstvo in oblast postavil celo mrežo predstavniških institucij ter na ta način vpeljal posredno demokracijo, hkrati pa je ljudstvu odvzel tudi možnost neposrednega

vpliva na delo izvoljenih predstavnikov, s prehodom iz imperativnega na reprezentativni predstavniški mandat.²¹

---

²¹ Institut reprezentativnega mandata izhaja iz koncepta »nedeljive suverenosti naroda«. Tako morajo politični predstavniki delovati v interesu celotnega naroda in ne le v interesu tistega dela volivcev, ki so jim mandat podelili. Na ta način je so ljudstvu odvzeta vsa praktična pooblastila za neposredno vplivanje na politiko (Kavčič 1999: 25).

4. PRIMERJAVA ANTIČNE IN LIBERALNE DEMOKRACIJE

4.1 NEPOSREDNA – POSREDNA DEMOKRACIJA

Najbolj izstopajoča in temeljna razlika med antično in moderno demokracijo je vsekakor v tipu predstavništva. Antična demokracija je neposredna demokracija, liberalna demokracija pa je predstavniška. Razmejitev med vladajočimi in vladanimi, med državo in državljani, med politično aktivnimi in pasivnimi se je tako iz skoraj neobstoječega ločevanja v antiki do danes močno poglobila. Tako lahko v zadnjem času govorimo o krizi predstavniške demokracije, o čemer priča pojav (neo)korporativizma, novih družbenih gibanj in zahteve po različnih oblikah participativne demokracije (Sartori 1978: 280). Katere so bistvene značilnosti posameznega tipa predstavništva?

Neposredna demokracija temelji na direktnem, takojšnjem in trajajočem sodelovanju posameznikov v nalogah vladanja. Direktna demokracija tako odpravi razliko med vlado in vladanimi ter med državo in civilno družbo. Dejansko je obstajala samo v Atenah, ena izmed današnjih najpogostejših oblik pa je uporaba referendumov. Njene glavne značilnosti pa so, da: 1) zviša stopnjo nadzora, ki jo imajo posamezniki nad svojo lastno usodo in je tako edina prava oziroma čista oblika demokracije, 2) ustvarja bolj informirane in bolj politično osveščene državljane, 3) javnosti omogoča, da izraža lastna mnenja in interese ter 4) zagotavlja, da je vladanje legitimno, saj ljudje sami ustvarjajo odločitve (Heywood 1997: 67).

Reprezentativna demokracija je omejena in indirektna oblika demokracije. Njena primarna značilnost so volitve, ki omogočajo izbor predstavnikov ljudstva. Tako ljudstvo samo ne izvaja oblasti, temveč izbira tiste, ki bodo vladali v njihovem imenu. Takšna oblika vladavine je demokratična le v primeru, če reprezentativnost vzpostavi zanesljivo in učinkovito povezavo med vladanimi in

vlado. Njene glavne značilnosti so, da: 1) ponuja praktično obliko demokracije, 2) državljanom na nek način razreši pred bremenom odločanja tako pa tudi omogoča delitev dela v politiki, 3) omogoča, da je vladanje v rokah bolj izobraženih in bolj izkušenih ter 4) vzdržuje stabilnost z distanciranjem navadnih državljanov od politike in jih tako spodbuja k sprejemanju kompromisov (Heywood 1997: 68).

4.2 PRIMERJAVA TEORETSKIH OSNOV

Razliko med antično in moderno demokracijo lahko najdemo tudi v samem razumevanju družbe in družbenega. Neposredna demokracija družbo razlaga kot trdno povezano skupnost z izdelano identiteto, tesnimi medosebnimi odnosi in fiksnimi moralnimi načeli, liberalna demokracija pa kot politično entiteto, ki je vezana z naborom zakonov, kot družbo brez občutka skupinske pripadnosti. Tako direktna demokracija prisega na komunitarizem oziroma na etično tradicijo, ki v ospredje postavlja skupnost in od posameznika zahteva, da več svojega časa posveti problemom širše skupnosti, liberalna demokracija pa prisega na individualizem in tako na posameznikove možnosti, da uresniči svoje želje in ambicije, v tolikšni meri, da ne ogroža svobode drugih in niti ne posega v pravice drugih.

Različno razumevanje družbe in družbenega je razvidno tudi iz različnih vlog države, znotraj posamezne oblike ureditve. Neposredna demokracija zagovarja koncept močne države, države, ki ima dovolj politične in ekonomske moči, da lahko pomaga socialno ogroženim in zagotovi visoko stopnjo družbene enakosti (takšna država mora tako imeti na razpolago dovolj finančnih in kadrovskih virov). Liberalna demokracija pa zagovarja princip minimalne, šibke države, države, ki ima sicer dovolj močan represivni aparat, da lahko zagotavlja vladavino zakona, vendar se ne vmešava v življenja posameznika in civilne družbe. Liberalno demokratična država je tako država, ki gospodarstva ne obremenjuje z davki, posameznikov pa ne s problemi drugih.

Razlike med obema demokracijama pa so očitne tudi pri razumevanju posameznika, kot osnovnega elementa vseh družbenih struktur. Direktna demokracija poudarja omejenost ter odvisnost posameznika, ki ga postavlja v širši družbeni okvir, ki je hkrati tudi njegov socializator. Liberalna demokracija pa vidi v posamezniku suverena in samozadostnega akterja, ki za doseg lastnih ciljev ne potrebuje širše družbene podpore. Po liberalnem pojmovanju mora biti posamezniku le omogočeno dovolj stabilno okolje, kjer je zaščiten njegova integriteta in integriteta njegove lastnine, vsako drugačno vmešavanje v življenje posameznika pa je nezaželeno.

Liberalizem izpostavlja koncept naravnega stanja, v katerem je lahko posameznik zadovoljil vse svoje potrebe, ne glede na okolico. Sicer je res, da sta Hobbes in Locke takšen koncept ustvarila zato, da bi lahko jasneje izpostavila potrebo po socializaciji individuuma, vendar se takšna argumentacija že zadnjih tristo let uporablja kot najpomembnejši argument radikalnega individualizma. Tako sta se v obstoječih sistemih liberalne demokracije utrdili prepričanja, da je vsak dejansko odgovoren samo za svojo dobrobit in, da solidarnost ni dobra ne za tistega, ki jo daje niti za tistega, ki jo prejema.

Iz različnih koncepcij države in individuuma pa izhajata tudi različni razlagi krize demokracije. Neposredna demokracija krizo obstoječih sistemov vidi v premajhni povezanosti družbe in slabi strukturiranosti države, liberalna demokracija pa v sebičnosti in nizkemu mentalnemu potencialu posameznika (Held 1989: 162).

4.3 DEMOS - KRATOS

Kot je že bilo prikazano obstoji veliko razlik med antično in moderno demokracijo. Razlike vključujejo participacijo ljudstva v vladanju; v antični demokraciji je bil *demos* neposredno vključen. Prek redne in masovne rotacije je vladal in hkrati bil vladan; v ekleziji je tako *demos* sodeloval v vladanju in vladal sam sebe. V moderni demokraciji, predstavniška demokracija pa obstaja zgolj posredna

participacija v vladanju; *demos* izbere predstavnike za vladanje – prek institucije periodičnih in tekmovalnih volitev.

Fuchs (2003) se je primerjave med antično in sodobno demokracijo lotil glede na dva temeljna kriterija, ki ju je v nadaljevanju razčlenil. Tako oba tipa demokracije primerja glede na *kratos* (vladavino) in *demos* (ljudstvo); torej način vladanja in vprašanje, kdo vlada. Podobnosti in razlike, ki so pomembne iz normativnega stališča, so prikazane v spodnji preglednici:

Preglednica 3: Primerjava antične in moderne demokracije (Fuchs 2003: 11)

	ANTIČNA DEMOKRACIJA	MODERNA DEMOKRACIJA
<i>Kratos</i>		
Tip participacije v vladi	Neposredna participacija	Posredna participacija
Obseg participacije v vladi	Trajna in neomejena participacija	Občasna in omejena participacija
Tip oblikovanja politik	Sodelovanje fizično prisotnega demosa Stalne komunikacije na javnih mestih	Vodene diskusije s strani predstavnikov Komunikacije na primarni ravni (družina, prijatelji...)
Tip odločitve	Izražanje skupne volje ljudstva	Agregacija individualnih interesov skladno s proceduralnimi pravili
<i>Demos</i>		
Postavljanje zunanjih mej	Ekskluzivno	Ekskluzivno – Inkluzivno
Notranje vezi (kognitivne)	Dejanske izkušnje	Namišljene izkušnje
Notranje vezi (afektivne)	Identifikacija	Identifikacija
Stopnja integracije	Etično kulturna homogenost	Etično kulturna pluralnost

Tip predstavništva le delno določa obseg participacije. Politično participacijo v moderni demokraciji tako lahko opišemo kot občasno in omejeno. Vendar

participacija na volitvah ne izključuje članstva državljanov v političnih strankah, državljanov ki sodelujejo v civilni družbi in prostovoljnih organizacijah (čeprav so tako vključene le manjšine). Druga pomembna razlika med antično in moderno demokracijo pa leži v naravi oblikovanja politik. V moderni demokraciji *demos* te možnosti skorajda nima. Alternativa so le množični mediji. Vendar tudi v tem primeru ne govorimo o diskusijah med državljani ampak med novinarji in predstavniki. Rečemo lahko, da je »volja *demos*« v liberalni demokraciji faktor, ki je izračunan na osnovi proceduralnih pravil – običajno s strani večine. Vendar moramo na tem mestu poudariti, da obstajajo pomembne razlike med posameznimi političnimi sistemi. V parlamentarnih demokracijah je lahko zelo pomemben faktor tudi »volja manjšine«, ki lahko predstavlja pomemben faktor koalicijske vlade.²²

V kakšnem pomenu torej lahko govorimo o *demosu* v moderni demokraciji? *Demos* je politična skupnost in kot vsaka skupnost se gradi prek dveh mehanizmov. Prvič prek postavljanja meje, ki odloča, kdo je pripadnik in kdo ni. Kot drugo pa prek vezi, med tistimi ki skupnosti pripadajo, kar predstavlja začetek identifikacije članov skupnosti. V obeh, tako moderni kot antični skupnosti, je postavljanje mej ekskluzivno. V Antiki je vse od Periklejevega državlanskega zakona veljalo načelo, da so lahko le moški predstavniki, sinovi staršev, ki so bili rojeni v Atenah, antični državljani. V moderni demokraciji je meja postavljena z zakonom, ki je odvisen od nacionalnosti in starosti (Fuchs 2003).

V antični demokraciji je obstajala višja raven izključenosti znotraj populacije Atike. Državljanstvo ni bilo dostopno ženskam, sužnjem in metojkom (*metoikoi*); svobodnim tujcem, ki so delali in živeli v Atenah. Notranje izključevanje je tako ena najpogostejših kritik antične demokracije, v tej luči je moderna demokracija daleč od nje. Dahl (1989) tako pravi, da je vključitev vseh državljanov družbe

---

²² Tak primer je vpliv Demokratske stranke upokojujencev na politiko slovenske vlade, kjer stranka, ki predstavlja zgolj 4 odstotke volilnega telesa vpliva na proračunsko politiko države, ki ima pomembne posledice za celotno prebivalstvo Slovenije.

oziroma družbene skupnosti eden najpomembnejših kriterijev popolnoma razvite demokracije. Tako bi lahko rekli, da je moderna demokracija, gledano s tega stališča bolj demokratična kot antična demokracija. Obenem moramo upoštevati že prej omenjeno dejstvo, da je t.i. popolna vključenost vseh državljanov tudi v moderni demokraciji dokaj kratkega veka.

Ključna razlika med *demosom* v antični in moderni demokraciji je že bila omenjena. Obsega način razmišljanja ter določanja tematik. *Demos* v Antični Grčiji je bil resnična skupnost, oblikovan na podlagi interakcije med fizično prisotnimi državljani na javnih mestih. Interakcija je bazirala na homogeni kulturi, ljudje so si delili skupne vrednote in način obnašanja. Podobnosti so se izkazovale prek interakcije in so tako stabilizirale politično skupnost. Vsak posamezen državljan je imel izkušnjo s soustvarjanjem politične realnosti. Danes pa govorimo o povsem drugačni skupnosti, za katero je značilna etično kulturna pluralnost, člani skupnosti so razpršeni na širših področjih. Posamezniki običajno vedo le to, da neka skupnost obstaja, vendar se je ne zavedajo kot so se je Atenci. Skupnost razumejo v sklopu naroda, ki ga določajo faktorji kot so skupen jezik, zgodovina, tradicija in ozemlje (Smith 1991).

Na koncu lahko ugotovimo, da so razmišljanja Grkov, čeprav so nastala pred približno 2500 leti, izjemno sodobna. Mogoče nas pri vse tem še najbolj preseneča dejstvo, da ta načela, ob vsej svoji dolgi zgodovini niso nikoli pozneje bila v celoti realizirana. Ne le srednji vek s preseljevanji ljudstev in spremembami družbeno političnih sistemov, tudi zgodovina evropskega novega veka je polna številnih avtorskih režimov, ki so jih vodili najrazličnejši diktatorji, pri čemer je prejšnje dvajseto stoletje prav zgovorno.

5. ZAKLJUČEK

Kje vse lahko najdemo razlike med antično in sodobno demokracijo. Vsekakor se ne smemo omejiti le na razliko v sprejemanju odločitev – neposredni in posredni demokraciji. Vsaka od obeh demokracij ima namreč različna razumevanja ljudi in različno razumevanja sveta kot celote, kot tudi drugačno videnje družbenih meja. Antična demokracija je skupnostna, moderna pa je vsekakor individualistična. Antična demokracija je državljanstvo definirala na osnovi moškega izvora, in mu je prek državljanstva zagotavljala možnost neposredne participacije. Moderna demokracija pa organizira atomizirane posameznike v meščane, skozi prizmo navideznega egalitarizma. Antična demokracija je temeljila na ideji organske skupnosti, moderna demokracija pa na posamezniku. Tako lahko rečemo da moderna in antična demokracija besede kot so “mesto”, “ljudstvo”, “narod” in “svoboda” razumeta popolnoma drugače.

Grška demokracija je lahko bila neposredna, ker je zaobjemala le majhno število udeležencev. Da bi torej lahko zagotovili delovanje neposredne demokracije, za to vsekakor potrebujemo relativno majhno in tudi homogeno skupino ljudi (kulturna kohezija in zavedanje skupne dediščine). Prav nasprotno pa moderna demokracija za svoje delovanje potrebuje številne posrednike. Rečemo lahko, da se lahko moderna demokracija od antične uči zavedanja koncepta ljudstva in skupnosti.

Klasičnega antičnega modela, ki se je razvil v tesno povezani skupnosti ni mogoče prilagoditi do mere, da bi lahko bil učinkovit v današnjih razmerah. Že samo dejstvo, da se je koncept neposredne demokracije pojavil v kontekstu mestnih držav in v pogojih družbene ekskluzivnosti, kaže na pogoje, ki morajo biti izpolnjeni za takšno obliko vladanja. Tako si je težko predstavljati, da bi demokracija takšnega tipa lahko ustrezala popolnoma drugačnim družbenim, ekonomskim in političnim okoliščinam.

Tisto, po čemer se demokracija v temelju razlikuje od vseh drugih sistemov je ta, da uveljavlja politično enakost vseh, kar pomeni, da se vsem prizna sposobnost za sodelovanje v javnem življenju, za sprejemanje političnih odločitev oz., da oblikujejo pravne norme. Tako je koncept demokracije osnovan na principu suverenosti ljudstva. Osnovni koncept demokracije je formuliran kot ideal, zato ga nobena obstoječa ali zgodovinska politična ureditev ni v popolnosti realizirala.

Če vzamemo za primer sodobne zahodne države, ki se ponašajo z vzdevkom demokratične, lahko v mnogih segmentih njihove organizacije najdemo velik odmik od tistih načel, ki so jih Grki uveljavljali v obdobju svoje najbolj demokratične miselnosti. Danes je veliko ljudi v zahodnih družbah potisnjenih na obrobje družbenega dogajanja (brezposelni; tisti z nižjimi dohodki, ki jim je onemogočeno izobraževanje in s tem osebno in socialno napredovanje, ipd.). Tako se danes pogosto soočamo z različnimi diskriminacijami: rasnimi, nacionalnimi, spolnimi.

Tega ne moremo razumeti drugače kot potvarjanje osnovne ideje o enakosti vseh državljanov in zagotavljanju enakih pravic za vse. Sodobne zahodne države so to idejo pretvorile v sistem svobodnih volitev, ki bi naj bil eden največjih dosežkov demokracije. Kar sicer tudi je, vendar zaradi različnih dejavnikov izgublja svoj prvotni pomen. Kajti svobodne volitve, ki bi morale temeljiti na sistemu zoperstavljanja argumentov, kar je dosežek Grkov, in svobodni izbiri ustreznega predstavnika, poslanca, predsednika itd., vse bolj postajajo tekma reklamnih videospotov, velikih plakatov z nasmejanimi politiki in veselje z zabavnimi ansambli.

Stagnacija v razvoju demokracije v sodobnih zahodnih družbah se razkriva tudi v tem, da so desetletja na oblasti iste stranke. Običajno gre za razlike z levim, oziroma desnim predznakom, a kot številni poznavalci sodobne politike opažajo, so te razlike vse bolj formalne, medtem, ko na vsebinski ravni izgubljajo svoj pomen. In državljani imamo mnogokrat pri tem občutek, kot da gre za

izoblikovanje posebne oligarhije, ki se med sabo prereka (seveda tudi argumentirano in strokovno zoperstavlja), sicer pa deluje usklajeno in si organizirano deli oblast in zdi se, da ji je to najpomembnejše opravilo. Sistem politične demokracije in svobodnih volitev je tako postal nekakšno tržno naravnano podjetje s svojimi dokaj utrjenimi pravili delovanja. Škoda je le, da v tem podjetju ni najpomembnejši argument in zavzemanje za resnično enakost vseh, pač pa je za uspešnost sodobnih politikov mnogokrat pomembnejši nasmešek s plakata. Sicer pa argument, poštenje in enakost na splošno v razmerah tržnega gospodarstva niso najpomembnejše kakovosti in so se mnogokrat primorane umakniti pohlepnosti, brezbržnemu tekmovanju in raznim zvitostim, ki vodijo do uspeha, ki je v zahodni civilizaciji postal kot kaže nekaj najbolj pomembnega.

V antični Grčiji so bili za razvoj demokracije ključni filozofi, ki danes nimajo več tako pomembne funkcije, saj so postali del akademskega razpravljanja, mnogokrat o abstraktnih vprašanjih, ki so le posredno povezana z družbenimi tokovi. Vendar so se v predhodnih desetletjih oblikovale številne skupine, ki se v uradni politiki niso našle, ravno zaradi njene dekadentnosti ter odtujenosti od ostalih državljanov. V celoti gre za tista gibanja (civilna družba), ki poskušajo sodobno politično realnost postaviti v pristen odnos z državljani, ki naj ne bi bili tako odtujeni od politike kot so sedaj. Imeli bi naj pomembnejšo besedo pri posameznih odločitvah, poleg tega naj ne bi bili več izpostavljeni najrazličnejšim državniškim manipulacijam, ki prikrivajo politična dejstva. Zavzemajo se, da bi v politiki resnično šlo predvsem za javno zoperstavljanje argumentov. Ob vsem razvoju sodobne demokracije, ki si jo premnogi sodobni politiki razlagajo precej po svoje, lahko kot eno večjih pridobitev poudarim oblikovanje civilne družbe. Ta lahko s svojim neposrednim izhajanjem iz različnih socialnih plasti državljanov učinkovito zastopa njihove interese in tako postane resnična opozicija vladam, oziroma skrbi za uravnavanje političnih programov v mnogo širšem in demokratičnem pomenu kot bi se sicer izvajali.

Koncept demokracije v svojem najbolj osnovnem pomenu vključuje vladavino večine in spoštovanje tistih, ki so v manjšini, ker so del ljudstva kot celote. Odločitve, ki se sprejemajo so izključno v rokah posameznikov, politikov, ti imajo neposreden vpliv na odločitve. So pa tudi posamezniki, ki vplivajo na vladanje posredno z denarjem in kapitalom – elite. Ali potem ljudstvo res vlada? Politiki, ki so predstavniki ljudstva, ne morejo biti izvoljeni brez podpore kapitala, ki je potreben za uspeh na volitvah, zato se obrnejo na lastnike kapitala, ti pa v zameno zahtevajo ugodne odločitve svojih varovancev na funkcijah, na katere so bili izvoljeni. Demokracija ne pomeni in ne more pomeniti, da ljudje dejansko vladajo. Demokracija danes pomeni samo to, da imajo ljudje priložnost sprejemanja ali zavračanja ljudi, ki naj bi jim vladali.

Za razliko od antične demokracije, kjer so pomembno vlogo imeli filozofi, njihova razmišljanja in njihovo učenje mišljenja, je v moderni demokratični družbi na nek sprevržen način njihovo vlogo prevzel kapital. Današnje družbe so številčnejše, soočajo se z večjim številom problemov in izzivov, kar je predvsem posledica tehnološkega in znanstvenega razvoja zadnjih tisočletij. Ugotovim lahko, da se je antični filozof v modernih demokracijah umaknil pragmatičnemu finančniku. Filozof še vedno spada v t.i. elito, vendar je njegov vpliv na politični sistem veliko manjši, kot je bil v antični demokraciji oziroma je varno odmaknjen od vzvodov odločanja, kjer je njegovo mesto zasedel nosilec ekonomske moči. To razliko lahko razumemo tudi kot posledico najbolj temeljne razlike med družbo antične demokracije in današnjimi demokratičnimi družbami. Današnji individuum svojega bistva ne vidi zgolj v služenju interesov skupnosti, ampak predvsem v zadovoljevanju lastnih interesov. In, ko se vprašamo, kdo nam bo pri realizaciji teh interesov najbolj pomagal (filozof ali nosilec ekonomske moči) je odločitev jasna, kot je tudi jasna razlika med antično oziroma sodobno demokracijo.

6. LITERATURA

1. Andrewes, A. (1967): *The Greeks*. Hutchinson: London v Held, David (1989): *Modeli demokracije*. Krt: Ljubljana.
2. Bleicken, Jochen (1994): *Die anteniche Demokratie*. Ferdinand Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich.
3. Bogdanov, Vernon (1992): *The Blackwell Encyclopedia of Political Science*. Blackwell Publishers.
4. Dahl, Robert A. (1997): *Uvod v teorijo demokracije*. Krtina: Ljubljana.
5. Finley, Moses I. (1999): *Antična in moderna demokracija*. Krtina: Knjižna zbirka Temeljna dela: Ljubljana.
6. Frčkoski, Ljubomir (1989): *Kontinuiteta in diskontinuiteta med antičnio in sodobnimi teorijami demokracije*. Doktorska disertacija. FDV: Ljubljana
7. Fuchs Dieter (2003): *Models of Democracy: Participatory, Liberal and Electronic Democracy*. University of Stuttgart: Stuttgart.
8. Grad, France (1996): *Volitve in volilni sistem*, Ljubljana 1996.
9. Held, David (1989): *Modeli demokracije*. Univerzitetna konferenca ZSMS: Knjižna zbirka Krt: Ljubljana.
10. Heywood, Andrew (1997): *Politics*. Macmillan Press Ltd: Hampshire and London.
11. Hobbes, Thomas (1996): *Leviathan*. Collier Books: New York.

12. Kavčič (ur.) (1999): *Državna ureditev Slovenije*. UL RS: Ljubljana
13. Keohane, N. (1972): Virtuous republics and glorious monarchies: two models in Montesquieu's political thought. V *Political Studies*, 20(4) 1972, 383-96.
14. Kielmansegg, Peter Graf (1998): *Das Experiment der Freiheit. Zur gegenwärtigen Lage des demokratischen Verfassungsstaates*. Klett-Cotta: Stuttgart
15. Lešnik, Avgust (2000): *Od despotizma k demokraciji: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*. Modrijan: Ljubljana.
16. Locke John (1978): *Dve rasprave o vladi*. NIP Mladost: Beograd.
17. Maier, H., Rausch, H., Denzer, H. (1998): *Klasici političkog mišljenja*. Golden Marketing, Zagreb.
18. Mill, John Stuart (1994): *O svobodi*. Študentska organizacija Univerze: Knjižna zbirka Krt: Ljubljana.
19. Montesquieu, Charles-Lois de Secondant (1996): *The Spirit of Laws*. Hafner Publishing company: New York.
20. Morrow, John (1998): *History of Political Thought*. Macmillian press ltd. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & London.
21. Pitanič, Leonid (1996): *Država*. Cankarjeva založba: Ljubljana.

22. Požarnik, Hubert (1992): *Politična kultura v demokraciji. V Demokracija in politična kultura*: Enajsta univerza: Ljubljana.
23. Rizman, Rudi (1992): *Človekove pravice in problem demokracije: zbornik referatov*. Slovensko politološko društvo: Ljubljana.
24. Rousseau, Jean-Jacques (2001): *Družbena pogodba*. Krtina: Ljubljana.
25. Sartori, Giovanni (1987): *The theory of Democracy Revisited: The Contemporary debate*. Chatham House Publishers: Chatham.
26. Siedentop, Larry (2003): *Demokracija v Evropi*. Študentska organizacija Univerze: Knjižna zbirka Claritas: Ljubljana.
27. Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. Penguin: London.
28. Sruck, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Obzorja: Maribor.
29. Thorley, John (1998): *Antična demokracija*. Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
30. Vernant, Jean-Pierre (1986): *Začetki grške misli*. Založba Škuc, Filozofska fakulteta: Ljubljana.
31. Wills, Garry (ur.) (1982): *The Federalist Papers by Alexander Hamilton, James Madison and John Jay*. Bantam Books: New York, Toronto, London, Sydney, Auckland.